

АГРОСВІТ

№20 жовтень 2021

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзорович (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнес-технологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пантелєєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища КНУБА, академік академії будівництва України

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 20 жовтень 2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України

№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПП від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.agrosvit.info

Засновники:
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет,
ТОВ "АКС Центр"

Видавець:
ТОВ "АКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 28.10.21 р.
Підписано до друку 28.10.21 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 6,4.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 2810/3.

Віддруковано у ТОВ «АКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2021

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 20 жовтень 2021 р.

У НОМЕРІ:

Левчук К. І.

Розвиток фермерських господарств Вінниччини в перші роки земельної реформи (90-і роки ХХ ст.) 3

Орлова-Курилова О. В., Таран-Лала О. М., Іванова Л. С., Сафронська І. М., Кондріков І. Д.

Моделі управління змінами споживчих переваг та інноваційним підприємництвом в умовах глобалізації: формування інституціональної системи цільової стратегії державної політики 8

Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Третяк Р. А., Капінос Н. О.

Методологія державного управління земельними ресурсами та землекористуванням 14

Трусова Н. В., Радченко Н. Г., Шутко Т. І.

Бюджетно-податкове стимулювання розвитку аграрного сектору України 22

Меліхова Т. О., Феофанов Л. К., Присяжнюк Д. В.

Удосконалення організації та методики внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками 32

Добровольська О. В., Рондова М. А.

Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства 40

Масюк Ю. В., Мамчур Г. С.

Фінансовий менеджмент прибутку сільськогосподарського підприємства 46

№ 20 / 2021

CONTENTS:

Levchuk K.

DEVELOPMENT OF VINNYTSIA REGION FARMS IN THE FIRST YEARS OF LAND REFORM (THE 90S OF THE XX CENTURY) 3

Orlova-Kurilova O., Taran-Lala O., Ivanova L., Safronska I., Kondrikov I.

MODELS OF MANAGING CHANGES IN CONSUMER PREFERENCES AND INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: THE FORMATION OF AN INSTITUTIONAL SYSTEM OF TARGETED PUBLIC POLICY STRATEGY 8

Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Tretiak R., Kapinos N.

METHODOLOGY OF PUBLIC MANAGEMENT OF LAND RESOURCES AND LAND USE 14

Trusova N., Radchenko N., Shutko T.

BUDGET AND TAX INCENTIVES TO AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE 22

Melikhova T., Feofanov L., Prysiazhniuk D.

IMPROVING THE ORGANIZATION AND METHODS OF INTERNAL AND EXTERNAL CONTROL OF PAYMENTS TO SUPPLIERS 32

Dobrovolska O., Rondova M.

FORECASTING BANKRUPTCY AS A METHOD FOR ASSESSING THE FINANCIAL CONDITION OF THE COMPANY 40

Masyuk Yu., Mamchur H.

FINANCIAL MANAGEMENT OF THE PROFIT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE 46

УДК 94 (477)

К. І. Левчук,
 д. і. н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії,
 Вінницький національний аграрний університет
 ORCID ID: 0000-0003-0459-622X

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.3

РОЗВИТОК ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ВІННИЧЧНИ В ПЕРШІ РОКИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ (90-І РОКИ ХХ СТ.)

K. Levchuk,
 Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History
 of Ukraine and Philosophy, Vinnytsia National Agrarian University

DEVELOPMENT OF VINNYTSIA REGION FARMS IN THE FIRST YEARS OF LAND REFORM (THE 90S OF THE XX CENTURY)

Проаналізовано публікації з питань розвитку фермерських господарств впродовж 90-х років ХХ ст. Зроблено висновок, що поза межами наукових пошуків залишилися регіональні аспекти розвитку фермерських господарств за умов економічної кризи 90-х років ХХ ст.; ставлення місцевих органів самоврядування та керівників сільгосппідприємств до земельної реформи; участь державних структур у розвитку нових форм господарювання на селі.

До наукового обігу вперше введено низку документів та матеріалів з питань земельної реформи, які зберігаються у державному архіві Вінницької області.

Відзначено, що серед проблем, які стояли на заваді поступального розвитку фермерського руху, були обмежені можливості державної фінансової підтримки і кредитного забезпечення новостворених фермерських господарств, внаслідок чого вони залишалися дрібнотоварними з низькою інтенсивністю виробництва, а значна кількість господарств взагалі припинила свою діяльність.

Доведено, що не менш важливим чинником, який стримував розвиток фермерства, була протидія керівників сільськогосподарських підприємств, які штучно обмежували площі земель в користуванні фермерів. Однак, з початку 2000 років, під лозунгами реорганізації колективних господарств, деякі з керівників самі стають фермерами, маючи для господарювання значно кращі стартові умови.

Publications on the development of farms during the 90s of the twentieth century are analyzed.

It is concluded that the regional aspects of the development of farms under the economic crisis of the 90s of the twentieth century remained outside the scope of scientific research; attitude of local self-government bodies and heads of agricultural enterprises to land reform; participation of state structures in the development of new forms of management in rural areas.

For the first time, a number of documents and materials on land reform were introduced into scientific circulation, which are stored in the state archives of Vinnytsia region.

It was found that the establishment of farms was very difficult and did not live up to expectations for the rapid development of a new category of agricultural producers.

It was noted that among the problems that hindered the progressive development of the farmers' movement were limited opportunities for state financial support and credit support for newly established farms. As a result, they remained small-scale with low production intensity, and a significant number of farms stopped operating altogether.

It has been proved that no less important factor hindering the development of farming was the opposition of the heads of agricultural enterprises, who artificially limited the area of land used by farmers. However, since the early 2000s, under the slogans of reorganization of collective farms, some of the leaders themselves become farmers, having much better starting conditions for farming.

It is noted that the Decree of the President of Ukraine of December 3, 1999 №1529 "On urgent measures to reform the agricultural sector of the economy" had a significant impact on the acceleration of land reform, which was reorganized on the basis of private ownership of land and property of all collective agricultural enterprises in new economic formations of the market type.

This allowed the peasants to offer their shares for rent to successful farms. Some specialists and managers of collective enterprises, assessing the benefits of farming as a private farm, became the founders of farms, which increased their number.

Ключові слова: земельна реформа, фермерське господарство, землі запасу, державна підтримка, 90-і роки ХХ ст., асоціація фермерів.

Key words: land reform, farming, reserve lands, state support, 90s of the XX century, farmers' association.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реформування аграрного сектору економіки України розпочалося ще до проголошення незалежності та призвело до поступової

трансформації одержавленої колгоспно-радгоспної системи у відкриту ринкову економіку. Серед різних організаційно-правових форм господарювання, які створилися та функціону-

ють в аграрному секторі України особливе місце займають фермерські господарства.

У 2019 році Вінницька область була першою за рівнем виробництва сільськогосподарської продукції в державі. В аграрному секторі функціонувало 2768 підприємств, з них 1708 фермерських господарств [1, с. 1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Організаційні, економічні та правові проблеми створення та функціонування фермерських господарств у процесах ринкових перетворень знайшли своє відображення у працях економістів-аграріїв. Так, у статті С. Амонса визначено основні проблеми у функціонуванні фермерських господарств як однієї з форм господарювання аграрного сектора економіки України, а саме: недосконалість державної підтримки, недостатність земельних наділів для ведення ефективного господарювання, відсутність механізму довгострокового кредитування [2]. С. Грошев акцентував значну увагу на економічних аспектах розвитку фермерського руху впродовж 2000—2017 років, коли показники діяльності фермерських господарств стали економічно та статистично значними [3].

Т. Мельничук успішно застосувала історико-статистичні методи для аналізу суперечливих процесів формування та діяльності фермерських господарств України за період 1990—2010 років [4]. Тоді як М. Заячук, намагаючись використати економіко-географічні методи для вивчення процесу становлення фермерства в Україні, послуговувався загальноновживаними джерелами що принизило цінність його дослідження [5]. Однак, поза межами наукових пошуків залишилися регіональні аспекти становлення фермерських господарств за умов економічної кризи 90-х років XX ст.; ставлення місцевих органів самоврядування та керівників сільгосппідприємств до земельної реформи; участь державних структур у розвитку нових форм господарювання на селі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є вивчення процесу розвитку та діяльності фермерських господарств Вінниччини впродовж перших років земельної реформи в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

18 грудня 1990 року Верховна Рада УРСР ухвалила постанову "Про земельну реформу", згідно з якою з 15 березня 1991 року всі

землі Української РСР оголошені об'єктом земельної реформи. А в грудні 1991 року вже Верховна Рада України ухвалила Закон "Про селянське (фермерське) господарство". Фермерські господарства визнавалися рівноправною формою ведення сільськогосподарського виробництва нарівні з державними та колективними підприємствами та організаціями.

Однак процес виникнення та організації фермерських господарств відбувався зі значними труднощами та супротивом з боку керівників колгоспів та радгоспів, які мали значний вплив на місцевому рівні. Так, до 1 січня 1992 року державні акти на землю отримали 27 фермерів Вінниччини, а станом на 1 липня 1992 року чисельність фермерських господарств зросла до 376. За ними було закріплено 6,9 тис. га земель запасу, що складало 0,4 відсотки сільськогосподарських угідь області. З самого початку головною організуючою силою фермерського руху виступала обласна організація фермерів, яка була заснована ще взимку 1990 року. Тоді як в обласному управлінні сільського господарства проблемами фермерського руху опікався лише один працівник з чинного на той час відділу підсобних виробництв сільських господарств, виробничих підприємств та особистих господарств громадян [6, арк. 1].

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 20 грудня 1991 року "Про порядок введення в дію Закону України "Про селянське (фермерське) господарство" місцеві ради народних депутатів мали до 20 січня 1992 року вирішити питання про вилучення із земель колгоспів, радгоспів та інших сільськогосподарських підприємств та організацій не менше 7—10 відсотків сільськогосподарських угідь для утворення земельного запасу. Він мав стати основою для організації нових форм господарювання на селі: селянських (фермерських) господарств, розширення підсобних господарств підприємств, установ та організацій, колективного городництва і садівництва.

Більшість сільських (селищних) рад Вінницької області виконали вимоги чинного законодавства та перерахували до земель запасу 245 тис. га сільгоспугідь в тому числі 143 тис. га ріллі, що склало 9,5 відсотків від загальної площі сільгоспугідь. Однак понад сто сільських і селищних рад народних депутатів не виконали згаданої Постанови та утворили земельний запас в обсягах менше 7 відсотків. Основною причиною, на наш погляд, був опір керівництва колективних сільськогосподарських під-

приємств вилученню сільськогосподарських угідь до складу земель запасу.

Так, у Михайлівській сільській раді Гайсинського району голова місцевого колгоспу не дав згоди на вилучення колгоспної ріллі до земель запасу, а сільська і районна ради змирилися з цим становищем та не стали на захист Закону. У Чернівецькому районі супротив земельній реформі набув масового характеру. Із 13 сільських рад 11 утворили земельний запас в обсягах менше 7 відсотків, а всього по району було переведено до земель запасу лише 3,9 відсотків сільгоспугідь [6, арк. 2].

Але створення земель запасу не означало позитивного вирішення земельного питання для фермерів. М. Шкарбан, який у 90-х роках ХХ ст. очолював Асоціацію фермерів України, описав у своєму виступі на VI з'їзді асоціації у лютому 1996 року ситуацію, яка склалася із земельною реформою в Україні: "Державний фонд земель запасу розтриньканий — з 6 мільйонів гектарів фермерам виділено лише 800 тис., що складає лише 13 відсотків земель фонду та 2 відсотки сільськогосподарських угідь. В той час більше половини земельного запасу повернено колгоспам без договорів про його оренду, без достатньої орендної плати, яку платять фермери-орендарі" [7, с. 2].

Другою лінією оборони проти розгортання фермерського руху була якість виділених ділянок до земель запасу. Передусім до запасу відводили низькопродуктивні угіддя на річкових схилах та еродовані землі. Тоді як луки та пасовища, як правило, залишалися у землях громадського користування, а кращу ріллю було надано для збільшення площі селянських городів, присадибних ділянок та садів.

У низці районів місцеві ради тенденційно обмежували розміри земельних ділянок під фермерське господарство. Так, у Бершадському районі у 1992 році середній розмір фермерського господарства складав 10 га, в Чернівецькому — 10—12 га, Ямпільському — 13 га. У Літинському районі 8 з 11 фермерів отримали по 5 гектарів. За даними опитування фермерів Вінниччини, проведеного обласним статистичним управлінням, серед причин, які заважали реалізації Закону "Про селянське (фермерське) господарство" 52 відсотки опитаних назвали протидію з боку місцевих голів колгоспів і директорів радгоспів, 32 відсотки — супротив районної адміністрації а 16 відсотків — місцевих сільських рад. Однак головною причиною, що стримувала розвиток фермерства, більшість опитаних назвали відсутність необх-

ідної сільгосптехніки, посадкового матеріалу, добрив та засобів хімічного захисту рослин [6, арк. 5—7].

Надії високопосадовців на те, що розвиток фермерства, як нової організаційно-правової форми господарювання, головною метою якої є товарне виробництво, допоможе компенсувати падіння виробництва в колективних господарствах виявилися не підкріплені необхідною фінансовою та матеріальною підтримкою. Для становлення та розвитку фермерських господарств впродовж 1991—1992 років обласне відділення фонду підтримки селянських (фермерських) господарств виступило гарантом перед банками області на суму 251 млн крб. Завдяки цьому кожен четвертий фермер придбав трактор, кожен одинадцятий — автомобіль, а кожен п'ятдесятитий — зерновий комбайн. Тоді як мінімально необхідна сума для закупівлі техніки для новостворених фермерських господарств складала понад 2 мільярди карбованців. У результаті протягом 1992 року фермери продали державі 933 тонни зерна, 4,3 тонни цукрового буряка, 170 тонн м'яса [8, арк. 5].

Попри негаразди, протягом першої половини 90-х років ХХ ст. кількість діючих господарств продовжувала збільшуватися. Поступово зростала площа сільськогосподарських угідь та кількість ріллі, виділена в користування фермерам (див. табл. 1).

У 1996 році у Вінницькій області функціонувало 846 фермерських господарств. Після чого прослідковується тенденція до стагнації а то і зменшення кількості діючих господарств. Головною причиною зменшення кількості фермерських господарств була практична відсутність державної підтримки фермерського руху. Так, у 1997 році Вінницьке відділення державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств могло видати кредит для усіх фермерів області в сумі, еквівалентній вартості 1,5 трактора МТЗ. Тому абсолютна більшість фермерів купувала вживану техніку за рахунок своїх заощаджень [10, арк. 7—8].

Станом на 1 грудня 1998 року машинно-тракторний парк фермерських господарств нараховував 217 автомобілів, 605 тракторів, 170 комбайнів. Таким чином лише 46,5 відсотків господарств мали трактори, 22,4 відсотки — вантажні автомобілі, 16,3 відсотки — комбайни.

На території області фермерські господарства були розміщені досить нерівномірно. Найбільше фермерських господарств у 1999 році діяло в Липовецькому (76), Крижопольському (71), Вінницькому (65) районах а найменше в

Таблиця 1. Показники розвитку фермерських господарств Вінницької області за 1992—1999 роки

Рік	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Кількість фермерських господарств	24	339	691	838	846	818	827	799
Площа с.г. угідь (тис. га)	0,6	6,7	13,6	18,0	18,4	18,2	19,1	21,2
Кількість ріллі в користуванні (тис. га)	0,6	6,4	12,7	17,1	17,4	17,2	18,1	20,1

Джерело: [9, арк. 2].

Чернівецькому (6), Іллінецькому (8) та Тростянецькому районах (10).

Фермерські господарства були роботодавцями не тільки для своїх членів господарств але і для місцевого населення. Протягом 1998 року у фермерських господарствах Вінницької області працювало 1309 членів господарств, 186 працівників за трудовою угодою. На сезонні роботи фермерськими господарствами залучалося 525 працівників [9, арк. 1—2].

За роки свого існування окремі фермерські господарства обзавелися поголів'ям худоби та птиці. На початок 1999 року в фермерських господарствах утримувалося 500 голів великої рогатої худоби (ВРХ), 1100 свиней, 100 коней. Тобто на 10 фермерських господарств приходилося 6 голів ВРХ, у т.ч. 4 корови та 14 свиней. За таких показників фермерські господарства були адекватні підсобним господарствам населення. Така матеріальна база господарств дозволяла вести господарську діяльність лише при сприянні матеріально-технічної бази підприємств суспільного сектору, які надавали послуги як по обробці землі, так і по ремонту техніки фермерських господарств. Тому в фермерських господарствах перевага віддавалася виробництвом, які велися з мінімальним залученням коштів та трудових ресурсів і при цьому давали швидку віддачу.

Більшість фермерських господарств займалися рослинництвом. Основу рослинництва складало зернове господарство. В структурі посівної площі переважала зернова група, питома вага якої становила 70%. Технічні культури займали 17% посівних площ, з яких дві третини — посіви цукрового буряка.

У 1998 році фермерські господарства виробили 18,2 тис. т зерна, 36,8 тис. т цукрових буряків, 600 тонн овочів, 200 тонн м'яса в забійній вазі, молока — 800 тонн.

Фермерські господарства за продуктивністю поступалися перед господарствами суспільного сектору. В середньому за 1996—1998 роки урожайність зерна в фермерських господарствах була на 34,4 відсотки нижчою

ніж в колективних господарствах, соняшнику — на 15,6 відсотків, картоплі — на 25 відсотків. Проте з кожного гектара в фермерських господарствах отримували на 16 відсотків цукрових буряків більше [9, арк. 3—5].

С. Маняк, який очолював асоціацію фермерів Вінниччини на початку 2000 років, у своєму виступі на обласній конференції фермерів у січні 2001 року, зазначив, що наведені показники низької врожайності не відображають реального стану речей. На його думку, деякі фермери свідомо звітують заниженою врожайністю, побоюючись показати реальні обсяги, щоб уникнути оподаткування. Тоді як урожай цукрових буряків йде через цукрові заводи, де нічого не приховаєш [11, арк. 14].

Суттєвий вплив на прискорення земельної реформи мав Указ Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 "Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектора економіки", завдяки якому було зроблено реорганізацію на засадах приватної власності на землю і майно всіх колективних сільськогосподарських підприємств в нові господарські формування ринкового типу. Це дало змогу селянам запропонувати свій пай в оренду успішним фермерським господарствам. Деякі спеціалісти та керівники колективних підприємств, оцінивши переваги фермерства як господарства приватного типу, стали засновниками фермерських господарств, що призвело до збільшення їх кількості. Станом на 1 січня 2000 року в області діяли 813 фермерських господарств, тоді як на початку 2001 року функціонувало вже 974 фермерські господарства. В їх землекористуванні знаходилось 60,6 тис. га ріллі [11, арк. 13].

ВИСНОВКИ

Отже, попри наявні законодавчі акти на підтримку фермерського руху, обмежені можливості державної фінансової підтримки і кредитного забезпечення стримували матеріально-технічне оснащення фермерських господарств, внаслідок чого вони залишалися дрібнотоварними з низькою інтенсивністю виробництва, а

значна кількість господарств взагалі припинила свою діяльність.

Не менш важливим чинником, який стримував розвиток фермерства, була протидія керівників сільськогосподарських підприємств, які штучно обмежували площі земель в користуванні фермерів. Однак з початку 2000 років під лозунгами реорганізації колективних господарств, деякі з керівників самі стають фермерами, маючи для господарювання значно кращі стартові умови.

Література:

1. Стан сільського господарства Вінницької області у 2019 році. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/images/stories/Publikacii/2020/05/29.05.20sg.pdf> (Дата звернення 28.08.2021).

2. Амонс С. Фермерські господарства та їх роль у розвитку аграрного сектору економіки. ЕКОНОМІКА.ФІНАНСИ.МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики. 2019. № 5. С. 17—28.

3. Грошев С. Сучасний етап розвитку фермерських господарств України. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 3. № 3. С. 186—194.

4. Мельничук Т. Реалії розвитку фермерських господарств України на сучасному етапі. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія "Історія". 2015. № 23. С. 129—133.

5. Заячук М. Становлення фермерства в Україні: просторово-часовий аналіз. Український географічний журнал. 2014. № 4. С. 57—62.

6. Довідка про хід виконання Закону України "Про селянське (фермерське) господарство" та рішень Уряду з цього питання по Вінницькій області. 1992 рік. Держархів Вінницької області. Ф. 6191. Оп. 1. Спр. 398. 14 арк.

7. Стан та перспективи розвитку фермерства в Україні. Звітна доповідь президента АФУ М. Шкарбана на VI з'їзді фермерів України. Наш Час. 1996. 9 лютого. № 6. С. 2.

8. Документи з питань розвитку фермерства та підсобного виробництва у сільському господарстві області за 1993 рік. Держархів Вінницької області. Ф. 6191. Оп. 1. Спр. 423. 17 арк.

9. Динаміка розвитку фермерських господарств області за 1992—1998 роки. Держархів Вінницької області. Ф. 6191. Оп. 1. Спр. 624. 6 арк.

10. Довідка про стан розвитку фермерства в області за 1996—1998 роки. Держархів Вінницької області. Ф. 6191. Оп. 1. Спр. 504. 17 арк.

11. Документи про виконання обласної програми підтримки малого підприємництва у аг-

рарному секторі економіки за 1999—2000 роки. Довідки, пропозиції, виступи. Держархів Вінницької області. Ф. 6191. Оп. 1. Спр. 629. 16 арк.

References:

1. The official site of Vinnytsia Regional State Administration. (2020), "The state of agriculture in Vinnytsia region in 2019", available at: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/images/stories/Publikacii/2020/05/29.05.20sg.pdf> (Accessed 28 Aug 2021).

2. Amons, S. (2019), "Farms and their role in the development of the agricultural sector of the economy", ЕКОНОМІКА.ФІНАНСИ.МЕНЕДЖМЕНТ: aktualni pytannya nauky i praktyky, vol. 5, pp. 17—28.

3. Groshev, S. (2018), "The current stage of development of farms in Ukraine". Ukrayinsky zhurnal prykladnoyi ekonomiky, vol. 3, pp 186—194.

4. Melnychuk, T. (2015), "Realities of development of farms of Ukraine at the present stage", Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya "Istoriya", vol. 23, pp.129—133.

5. Zayachuk, M. (2014), "Formation of farming in Ukraine: spatio-temporal analysis", Ukrayinsky heohrafichnyy zhurnal, vol. 4, pp. 57—62.

6. Derzharkhiv Vinnyts'koyi oblasti (1992), "Information on the implementation of the Law of Ukraine "On Peasant (Farming) Economy" and Government decisions on this issue in Vinnytsia region", F. 6191, Op. 1, Spr. 398, 14 ark.

7. Nash Chas (1996), "Status and prospects of farming development in Ukraine. Report of the AFU President M. Shkarban at the VI Congress of Farmers of Ukraine", vol. 6, p. 2.

8. Derzharkhiv Vinnyts'koyi oblasti (2021), "Documents on the development of farming and ancillary production in agriculture of the region for 1993", F. 6191, Op. 1, Spr. 423, 17 ark.

9. Derzharkhiv Vinnyts'koyi oblasti (2021), "Dynamics of development of farms of the region for 1992—1998", F. 6191, Op.1, Spr. 624, 6 ark.

10. Derzharkhiv Vinnyts'koyi oblasti (2021), "Information on the state of development of farming in the region for 1996—1998", F. 6191, Op. 1, Spr. 504, 17 ark.

11. Derzharkhiv Vinnyts'koyi oblasti (2021), "Documents on the implementation of the regional program to support small business in the agricultural sector of the economy for 1999—2000. References, suggestions, speeches", F. 6191, Op. 1, Spr. 629, 16 ark.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2021 р.

УДК 330.341.2:338.242.2

О. В. Орлова-Курилова,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, права, статистики та економічного аналізу, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8382-8070

О. М. Таран-Лала,

д. е. н., доцент, професор кафедри підприємництва і права,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7045-5129

Л. С. Іванова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8405-3529

І. М. Сафронська,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, права, статистики та економічного аналізу, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1442-6312

І. Д. Кондріков,

магістрант кафедри менеджменту, права, статистики та економічного аналізу, спеціальності 073 менеджмент, Луганський національний аграрний університет, м. Старобільськ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6765-2682

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.8

МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ СПОЖИВЧИХ ПЕРЕВАГ ТА ІННОВАЦІЙНИМ ПІДПРИЄМНИЦТВОМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЦІЛОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

O. Orlova-Kurilova,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Management, Law, Statistics and Economical Analysis, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine

O. Taran-Lala,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine,

L. Ivanova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public, Management, Administration and International Economics, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

I. Safronska,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Law, Statistics and Economic Analysis, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine,

I. Kondrikov,

Master's student of the Department of Management, Law, Statistics and Economical Analysis, specialties 073 management, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk, Ukraine

MODELS OF MANAGING CHANGES IN CONSUMER PREFERENCES AND INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: THE FORMATION OF AN INSTITUTIONAL SYSTEM OF TARGETED PUBLIC POLICY STRATEGY

У статті розглянуто моделі управління змінами споживчих переваг та інноваційним підприємництвом в умовах глобалізації, зокрема формування інституціональної системи цільової стратегії державної політики. Відзначено методологічні імперативи, які охоплюють урахування темпоральності процесу державного регулювання інноваційним розвитком підприємства в межах загально визнаної вітчизняної моделі соціально-економічного розвитку, конвергенції найбільш ефективного європейського досвіду в систему національної економіки, формування позитивної синергії інституціональних зрушень у трансформаційних перетвореннях, накопичення людського ресурсу, здатного здійснювати державне регулювання та керування інноваційними процесами на мікрорівні. В процесі інтерпретації траєкторії інституціонального розвитку середовища інноваційного підприємництва запропоновано виділяти формальні, неформальні та спонтанні інституціональні рамки, результативність та дієвість яких в умовах національної економіки обумовлює накопичення позитивної або негативної синергії. Сформовано подальший вектор соціально-економічних зрушень еволюційної парадигми розвитку інноваційного підприємництва на основі управління змінами споживчих переваг.

The purpose of the article is to investigate the models of managing changes in consumer preferences and innovative entrepreneurship in the context of globalization, in particular the formation of an institutional system of targeted public policy strategy. The following special methods of scientific cognition were used in the research process: historical-logical method; method of systematization, classification and theoretical generalization (when substantiating the basics of state regulation by innovative entrepreneurship); method of system analysis; method of logical analysis and synthesis (in the study of synergetic approach in determining the methodological foundations of state regulation of entrepreneurship). Methodological imperatives are noted, which take into account the temporality of the process of state regulation of innovative development of entrepreneurship within the generally accepted domestic model of socio-economic development, convergence of the most effective European experience into the national economy, formation of positive synergy of institutional changes in transformational transformations, regulation and management of innovation processes at the micro level. In the process of interpreting the trajectory of institutional development of the environment of innovative entrepreneurship, it is proposed to distinguish formal, informal and spontaneous institutional frameworks, the effectiveness and efficiency of which in the national economy determines the accumulation of positive or negative synergies. In determining the methodological approaches to state regulation of innovative entrepreneurship, it should be borne in mind that the current state of the world economy is determined by the progress of knowledge, characterized by rapid process and technological innovations, competition between innovative enterprises in the consumer market and increased skills for employees or managers. The further vector of social and economic shifts of an evolutionary paradigm of development of innovative business on the basis of management of changes of consumer preferences is formed.

Ключові слова: модель, управління інноваційним підприємництвом, глобалізація, управління змінами, споживчі переваги, формування інституціональної системи, цільова стратегія, державна політика.

Key words: model, management of innovative entrepreneurship, globalization, change management, consumer preferences, formation of institutional system, target strategy, state policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Під час визначення методологічних підходів державного регулювання розвитком інноваційного підприємництва слід враховувати, що поточний стан світової економіки обумовлюється прогресом знань, який характеризується наявністю швидкозмінних процесових і технологічних інновацій, конкуренцією між інноваційними підприємствами на споживчому ринку та підвищеними вимогами до кваліфікації працівників або менеджерів державного управління. Ефективність реалізації інноваційного регулювання на світовому, національному або регіональному рівнях залежить від перегляду існуючого теоретичного підґрунтя та наукових досліджень у даній сфері. Найважливішою метою такого перегляду є пошук та подальше використання оновленої методології дослідження явищ, які стимулюють розвиток інноваційного підприємництва та у найліпший спосіб описують причинно-наслідкові зв'язки провалів інституціональної матриці, які відбуваються в процесі трансформації національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЮТЬСЯ АВТОРИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Теоретичне підґрунтя досліджень інноваційної діяльності у підприємстві характери-

зується залученням не лише вибіркового дисциплінарного підходу, але й міждисциплінарного. Під час використання якого у найбільш системний спосіб можливе визначення функціональних ознак та специфіки інноваційної діяльності, деталізації ролі політичних, суспільних, соціально-економічних та інших детермінант які визначають шляхи удосконалення інституціонального середовища розвитку інноваційного підприємництва [1; 6; 8; 10]. Необхідність залучення міждисциплінарного підходу при дослідженні інноваційних процесів у економіці, що трансформується, обумовлюється тим, що будь-якій інноваційному проєкту, нововведенню або науковому відкриттю необхідний спочатку детальний аналіз змісту основних методик, методологій та дисциплін у межах яких слід описувати дані явища. Завдяки чому можливо у подальшому переглянути існуючі та визначити нові механізми державного регулювання розвитком інноваційного підприємництва в умовах трансформації економіки.

Під час дослідження методологічних підходів державного регулювання розвитком інноваційного підприємництва слід використовувати праці вчених, які підтвердили свою важливість у контексті визнаної проблематики [2; 3; 7; 9]. Основи використання структурного, синергетичного, системно-функціонального підходів під час оновлення державного регулювання у підприємстві та виявленні концептуальних засад реалізації інноваційної політики в ринкових умовах відображено у багатьох працях. Розгляд досліджень перелічених науковців засвідчує, що вони зазвичай намагалися знайти вирішення проблематики ефективного дер-

жавного регулювання тільки з використанням окремої або декількох дисциплін. Водночас розгалуженість та мінливість інноваційної діяльності у підприємстві позначає необхідність застосування арсеналу міждисциплінарних методологічних підходів. Розвиток сучасного інноваційного підприємництва передбачає використання різноманітних видів економічної діяльності та реалізації розгалужених комунікацій з інфраструктурними елементами і інститутами [4; 5]. За такого розуміння значне коло проблемних завдань, пов'язаних з забезпеченням перспективного зростання інноваційної діяльності, постають як системні міждисциплінарні проблеми. Еволюція розвитку, організація управління і специфічність виробничого процесу інноваційного підприємства доводять те, що державне регулювання не може розглядатися виключно як проблема "державного управління" або "макроекономіки".

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити моделі управління змінами споживчих переваг та інноваційним підприємством в умовах глобалізації, зокрема формування інституціональної системи цільової стратегії державної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Застосування арсеналу міждисциплінарних методологічних підходів дозволяє у найліпші способи запропонувати концептуальні орієнтири, механізми, стратегії або моделі державного регулювання інноваційним підприємством на теоретико-методичному, методологічному, прикладному рівнях з урахуванням сьогодення. Обрання методологічного підходу до визначення ефективного державного регулювання інноваційних процесів передбачає інтеграцію концепцій, функцій, задач, технологій та на основі їх розгляду, доповнення необхідними методами наукового пізнання, які у найліпші способи здатні описати причини інертності еволюційного розвитку підприємства, ключові перешкоди реалізації інноваційних ідей. Міждисциплінарні методологічні підходи дозволяють вирішити проблематику забезпечення дифузії інновацій в національній економіці, обрати необхідні для цього моделі, функції, принципи, методи. Онтологічний синтез міждисциплінарних підходів залучених з інших дисциплін виносить на порядок денний більш

широке коло прикладних проблем вирішення яких необхідне для забезпечення ефективного державного регулювання у підприємстві. Окрім того, такий синтез допомагає визначити методологічні конструкти з урахуванням різноманітних наукових поглядів для проектування інноваційної ідеї, її експертизи, реалізації й моніторингу відповідно етапів життєвого циклу виробництва. Важливе значення при визначенні арсеналу міждисциплінарних методологічних підходів державного регулювання підприємством належить системному підходу. Його інструментарій передбачає широке коло вже розроблених методичних засад, цілей, задач, які засновуються на теоріях національних систем, синергетиці заходів державного впливу, принципах економічного моделювання, надбаннях шкіл економічної теорії та політекономії, математичних алгоритмів економічної кібернетики, моделей поведінки у психології та інших загальновідомих прикладних науках. Забезпечення інноваційного шляху розвитку інноваційного підприємства вимагає формування потужної інституціональної системи, що потребує включення в методичний інструментарій основних концепцій теорій, що вивчають інноваційні системи, інноватику, макроекономіку, технологічно-інноваційні уклади і таке інше. Системний підхід під час обґрунтування методологічних основ державного регулювання інноваційним підприємством засновується на принципах єдності, цілепокладання, синергетичності. Принцип єдності ґрунтується на визначенні пріоритетів державного регулювання з позицій деталізації наукових закономірностей в макросередовищі, узагальнення параметрів інноваційної системи як єдиного цілого та здійснення висновків або пропозицій з урахуванням зазначеного. Під принципом цілепокладання розуміється моделювання ефективного шляху розвитку інноваційного підприємства за рахунок задоволення вподобань усіх зацікавлених учасників інноваційного підприємства та використання цільової стратегії при розробці державної політики. Принцип синергетичності передбачає розуміння чинників розвитку інноваційного підприємства, його інституціонального забезпечення, інструментарію державної політики як окремих синергій, які діючи на основі узгодженої цілі, місії, завдань здатні принести більший ефект для національної економіки. При визначенні методологічних підходів державного регулювання розвитком інноваційного підприємства слід враховувати: поточний еволюційний стан національної економіки та особли-

вості сучасної моделі соціально-економічного розвитку; зарубіжний досвід інноваційно розвинутих ринкових економік світу в процесі визначення методологічного підґрунтя державного регулювання; постійно зростаючі тренди міждержавної конкуренції за інноваційне лідерство на ринку нововведень; необхідність оновлення ринку праці та накопичення на ньому інноваційно активних, творчих та компетентних державних службовців та підприємців здатних критично мислити та оцінювати поточне становище; важливість створення державою умов для реалізації політики кластеризації економіки заснованої на паритетній співпраці бізнесу, науковців та влади. Зазначені вище ключові позиції можливо реалізувати виключно з використанням системного підходу.

Під час розроблення методологічних основ державного регулювання інноваційним підприємництвом, слід враховувати, що інструментарій державного впливу складається з множини елементів, об'єднаних синергетичних взаємодій, які залежать одне від одного. Множинна елементів інструментів державного впливу — це взаємодоповнююча сукупність компонентів або стимулів, які вимагають систематизації шляхів їх впровадження, визначення найдоцільніших моделей комунікацій, що у сукупності формують вектор ефективного розвитку інноваційного підприємництва, наділяючи його виключними властивостями і ментальними характеристиками, що різняться за країнами світу. Тож залучення зарубіжного досвіду передбачає не сліпе копіювання заходів державного регулювання, а їх синтез відповідно умов та середовища розвитку інноваційного підприємництва.

Таким чином, системний підхід при визначенні методологічних основ державного регулювання інноваційним підприємництвом передбачає аналіз не лише окремих фрагментів і аспектів теоретичної бази, що формують інструменти державного впливу, а розгляд міждисциплінарного комплексу дій, які визначають таке регулювання як мультисистемний структурований складний захід організований на державному рівні.

Важливе значення при визначенні методологічних основ державного регулювання підприємництвом належить функціональному підходу. Його урахування є вкрай необхідним, бо кожен етап розробки, реалізації та контролю державного регулювання передбачає виконання певних функцій, зокрема: державне регулювання має значну кількість економічних, політичних, суспільних, регулятивних функцій, які як дублюються відповідно до різних інструментів державного впливу, так і є суто індивідуальними та таки-

ми, що не властиві іншим; заходи державного регулювання базуються на певній ієрархічній диференціації відповідно свого впровадження або розробки, така ієрархічність розподіляється на макро-, мезо-, мікрорівнях, яким також притаманні свої функції в межах державної політики; організація державно-приватного партнерства передбачає мережеву взаємодію, яка реалізується виключно через функціональний розподіл прав та обов'язків між усіма стейкхолдерами ринку інновацій; основні тенденції, які відбуваються в інституціональній матриці інноваційного підприємництва, доцільно розподіляти за функціональною ознакою, з урахуванням того, що усі інститути мають власне функціональне оформлення, яке може з часом змінюватися. Таким чином, визначення методологічних основ державного регулювання підприємництвом з використанням функціонального підходу передбачає розуміння національного середовища підприємництва, як сукупність об'єднаних компонентів, інститутів, елементів зі щільними взаємовідносинами і персональними функціональними зв'язками. У такому середовищі комунікують стейкхолдери ринку, різні інститути, у яких визначені конкретні стратегічні цілі, принципи, персональні функції, види інноваційної діяльності.

Варто зауважити, що використання функціонального підходу обумовлюється швидкою зміною організації інститутів, наявних в інституціональній матриці національної економіки, що трансформується. Досить розповсюдженим у науковому світі є розгляд інституту як складно організованого функціонального комплексу. В його середовищі формуються та розповсюджуються формальні і неформальні комунікації, норми, закони, функції, принципи, правила, які чинять вплив на різні сфери інноваційної діяльності, виробничі і невиробничі відносини. Такі комунікації обумовлюються великою кількістю ролей та функціонально-компетентнісних властивостей в межах діючих в інституціональній матриці економічних, соціальних, юридичних, наукових і технологічних інститутів (інфраструктурних елементів, органів державної влади, вищих навчальних закладів, інвестиційних або кредитних установ). Функціонально-компетентнісні властивості інститутів проявляються у виконанні функцій контролю, розподілу, регулювання, покарання, мотивування і примусу. Реалізація функціонального підходу в інституціональній матриці в процесі державного регулювання інноваційним підприємництвом може характеризуватися у позитивному та нормативному аспекті. Позитивний аспект передбачає таку модель опису та обґрунтування окремого явища або процесу, що відбувається інсти-

туціональній матриці, яка заснована на поточно-му стані розвитку національної економіки. За таких умов оцінювання тенденції інституціонального середовища інноваційного підприємництва і властивих йому еволюційних процесів відбувається переважно із залученням до аналізу описово-описових моделей. Нормативний аспект ґрунтується на визначенні доцільного зразку, який є еталоном для повторення та наслідування іншими інститутами або учасниками ринку. Такі моделі містять у своєму арсеналі інструментарії штучного інтелекту, прогнозування, планування, оптимізації окремих процесів. Концептуальне значення при визначенні методологічних основ державного регулювання підприємництвом належить синергетичному підходу. За допомогою зазначеного підходу можливо сформулювати евристичні моделі державного регулювання засновані на підтримці ринкової самоорганізації та адаптації відкритих систем підприємництва. Синергетичний підхід уможливорює використання припущень щодо незворотності, спонтанності, випадковості, нерівноваженості інноваційного процесу. За його дії відбувається синтез керованого і дезорганізованого, свідомого й несвідомого, організованого й самоорганізованого, хаотичного та упорядкованого, передбачуваного й непередбачуваного. З-поміж іншого, він є одним з небагатьох підходів, що поєднує позиції вчених різних економічних шкіл у процесі наукового пізнання інноваційних явищ та усуває фрагментарність в оцінюванні соціально-економічних тенденцій, які подекуди наявні нині у сучасній науці під час дослідження складних систем.

Усвідомлення окремих властивостей державного регулювання в умовах трансформації економіки серед яких: гнучкість, здатність до змін, збільшує розуміння природи адаптації інноваційної політики до реальних, специфічних, нестандартних або несприятливих умов зовнішнього оточення. Державне регулювання інноваційним підприємництвом з використанням синергетичного підходу змушує розглядати таке регулювання як нелінійний процес, за якого біфуркаційні періоди невизначеності характеризуються альтернативою вибору, за яких можливі не однозначні, а альтернативні вектори майбутніх трансформацій державного впливу. Саме завдяки зазначеному державне регулювання позбавлене лінійності й має цілий комплекс нелінійних процесів. За таких умов стратегічно важливим є вчасне державне реагування на середовище інноваційного підприємництва саме в точці змін (біфуркації). Водночас необхідно розуміти, що в процесі державного регулювання інноваційним підприємництвом існують окремі стадії атрактивності, які можливо описати як на-

явність відносно сприятливих чинників розвитку інноваційної діяльності. Стадії атрактивності дозволяють ефективно здійснити рефлексивний вплив на інноваційне підприємництво та його середовище, достеменно визначити результат такого впливу й прогнозувати можливі шляхи перспективних змін системи інноваційного підприємництва. З-поміж іншого, синергетичний підхід дозволяє урахувувати усіх учасників інноваційного процесу як елементів системи, що також перебувають у стані самоадаптації та саморозвитку. Учасникам інноваційного процесу властива рефлексія і самооновлення, завдяки їх прагненню до оптимізації своєї діяльності. Кожен з них обирає власну стратегію індивідуального зросту, позиціонування на ринку й методи задоволення особистісних цілей.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Відзначено методологічні імперативи, які охоплюють урахування темпоральності процесу державного регулювання інноваційним розвитком підприємництва в межах загальнови-знаної вітчизняної моделі соціально-економічного розвитку, конвергенції найбільш ефективного європейського досвіду в систему національної економіки, формування позитивної синергії інституціональних зрушень у трансформаційних перетвореннях, накопичення людського ресурсу здатного здійснювати державне регулювання та керування інноваційними процесами на мікрорівні. В процесі інтерпретації траєкторії інституціонального розвитку середовища інноваційного підприємництва запропоновано виділяти формальні, неформальні та спонтанні (випадкові) інституціональні рамки, результативність та дієвість яких в умовах національної економіки обумовлює накопичення позитивної або негативної синергії, що формує подальший вектор соціально-економічних зрушень та відзначає еволюційну парадигму подальшого розвитку інноваційного підприємництва.

Література:

1. Воронько-Невіднича Т.В., Лещин Д.І., Василенко М.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 15. С. 23—27.
2. Гнатенко І.А. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: монографія. Харків: СГ НТМ "Новий курс", 2019. 253 с.

3. Гнатенко І.А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. Науковий журнал "Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії". 2018. № 6 (18). С. 70—74.

4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. № 1. P. 129—135.

5. Hutorov A.O., Hutorova O.O., Lupenko Yu.O., Yermolenko O.A., Voronko-Nevidnycha T.V. Modeling of the Cycle of Reproduction Process in the Agrarian Sector of Economy (Ukraine). Revista Espacios. 2019. V. 40. № 7. P. 19.

6. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova-Kurilova O. Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy. Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Collective monograph. Poland: Publishing House "Baltija Publishing", 2019. P. 48—61.

7. Hnatenko I., Kuksa I., Orlova-Kurilova O., Moisieieva N., Rubezhanska V. State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2019. № 41 (2). P. 228—236.

8. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. Laplage In Review. 2021. № 7 (3). P. 315—323.

9. Rakhmetulina Z., Pokataieva O., Trokhymets O., Hnatenko I., Rubezhanska V. Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market. Financial and credit activities: problems of theory and practice. 2020. Vol. 4. № 35. P. 238—247.

10. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2020. Vol. 42. № 4. P. 504—515.

References:

1. Voronko-Nevidnycha, T.V., Leshchyn, D.I. and Vasylenko, M.V. (2018), "Management of enterprise competitiveness in an unstable market environment", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol. 15, pp. 23—27.

2. Hnatenko, I. (2019), Metodolohichni aspekty rozvytku innovatsijnoho pidpriemnytstva: teoriia ta praktyka [Methodological aspects of innovative entrepreneurship development: theory and practice], New Course, Kharkiv, Ukraine.

3. Hnatenko, I. (2018), "Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship", Ekonomichnyj visnyk Zaporizkoji derzhavnoji inzhenernoji akademiji-Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy, vol. 6 (18), pp. 70—74.

4. Brockova, K., Rossokha, V., Chaban, V., Zos-Kior, M., Hnatenko, I. and Rubezhanska, V. (2021), "Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 43.1, pp. 129—135.

5. Hutorov, A.O., Hutorova, O.O., Lupenko, Yu.O., Yermolenko, O. A. and Voronko-Nevidnycha, T.V. (2019), "Modeling of the Cycle of Reproduction Process in the Agrarian Sector of Economy (Ukraine)", Revista Espacios, vol. 40.7, pp. 19.

6. Hnatenko, I., Kuksa, I., and Orlova-Kurilova, O. (2019), "Paragenesis of entrepreneurship and innovation as drivers of the future economy", Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Collective monograph, Publishing House "Baltija Publishing", Poland, pp. 48—61.

7. Hnatenko, I., Kuksa, I., Orlova-Kurilova, O., Moisieieva, N. and Rubezhanska, V. (2019), "State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 41 (2), pp. 228—236.

8. Lozhachevska, O., Navrotska, T., Melnyk, O., Kapinus, L., Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021), "Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market", Laplage In Review, vol. 7 (3), pp. 315—323.

9. Rakhmetulina, Z., Pokataieva, O., Trokhymets, O., Hnatenko, I. and Rubezhanska, V. (2020), "Optimization of the structure of an innovative cluster on a competitive basis in a free market", Financial and credit activities: problems of theory and practice, vol. 4.35, pp. 238—247.

10. Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Isai, O., Shtuler, I., Samborskyi, O. and Rubezhanska, V. (2020), "Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 42.4, pp. 504—515.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2021 р.

УДК 332.2:332.3

А. М. Третяк,

д. е. н., професор, член-кореспондент НААН, професор кафедри управління земельними ресурсами та земельного кадастру, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-1154-4797

В. М. Третяк,

д. е. н., професор, професор кафедри геодезії та землеустрою,
Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0001-6779-1941

Т. М. Прядка,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри управління земельними ресурсами та земельного кадастру,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-6179-0128

Р. А. Третяк,

к. е. н., начальник відділу оцінки екологічної безпеки та природокористування
ТОВ "Науково-дослідний центр екологічної безпеки та природокористування"
ORCID ID: 0000-0002-4980-3002

Н. О. Капінос,

к. е. н., доцент кафедри геодезії та землеустрою, Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-9354-5311

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.14

МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ТА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ

A. Tretiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher, Professor of the Department
of Land Resources Management and Cadastre, Bila Tserkva National Agrarian University
V. Tretiak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Geodesy
and Land Management, Sumy National Agrarian University

T. Priadka,

PhD in Economics, Head of the Department of Land Resources Management
and Cadastre, Bila Tserkva National Agrarian University

R. Tretiak,

PhD in Economics, Head of the Department of Environmental Safety and Nature Assessment,
LLC "Research Center for Environmental Safety and Nature Management"

N. Kapinos,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Geodesy
and Land Management, Sumy National Agrarian University

METHODOLOGY OF PUBLIC MANAGEMENT OF LAND RESOURCES AND LAND USE

Обґрунтовано, що система багатофункціонального управління земельними ресурсами та землекористуванням включає підсистему функціонального загальнодержавного управління земельними ресурсами та підсистему управління землекористуванням. Функціональне загальнодержавне управління земельними ресурсами державою як їх власником, уособленому в органі виконавчої влади Держгеокадастрі України, базується на принципі "від загального до часткового", а багатофункціональне управління землекористуванням базується на принципах "від загального до часткового" та "від часткового до загального". Управління землекористуванням поділяється на такі види: галузеве, яке

здійснюють міністерства, служби; будується за принципом підвідомчості підприємств, організацій, яким надано землі; не залежить від територіального розміщення земель різних категорій; територіальне (самоврядне) управління, яке здійснюють органи територіальних громад; може бути загальним або спеціальним; місцеве (внутрігосподарське) управління, яке здійснюють власники, землекористувачі та орендарі земельних ділянок. З'ясовано, що перехід до реформування державного управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні, по-перше, являє собою складний процес трансформації методологічних основ державного управління з подальшим виробленням концепцій, програм і моделей самих реформ; по-друге, успішна реалізація державно-управлінських реформ потребує спеціального наукового їх супроводу, основною складовою якого є методологічні пошуки з метою вироблення ефективного інструментарію державно-управлінської діяльності. Це обумовлено тим, що управління повинно бути трансформовано в напрямі руху від домінуючого використання в державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням технологій впливів і дій до домінування технологій погоджень і взаємодій, від відносно не залежних однієї від одної технологій адміністрування, публічності та електронного управління земельними ресурсами та землекористуванням до їх взаємного погодження. Основою трансформації управління є перехід у державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням від домінування принципів адміністрування, закритості, ієрархії, централізації, більшої владної дистанції до домінування принципів публічності, відкритості, партнерства, децентралізації, незначної владної дистанції.

It is substantiated that the system of multifunctional management of land resources and land use includes a subsystem of functional national land resources management and a subsystem of land use management. Functional national management of land resources by the state as their owner, embodied in the executive body of the State Geocadastral of Ukraine, is based on the principle of "from general to partial" and multifunctional land use management is based on the principles of "from general to partial" and "from partial to general". Land use management is divided into the following types: sectoral, which is carried out by ministries and services, it is built on the principle of jurisdiction of enterprises, organizations to which land is provided, it does not depend on the territorial location of lands of different categories; territorial (self-governing) management carried out by bodies of territorial communities, it can be general or special; local (internal) management, which is carried out by owners, land users and tenants of land. The essence of multifunctional management of land resources and land use in relation to management actions for the distribution (redistribution) of land resources and land plots and rights to them and the organization of the land use system in Ukraine is reflected in the form of a logical-substantive model. It was found that the transition to reforming of public management of land resources and land use in Ukraine, firstly, is a complex process of transformation of the methodological foundations of public management with the subsequent development of concepts, programs and models of the reforms themselves; secondly, the successful implementation of public management reforms requires special scientific support, the main component of which is methodological research in order to develop effective tools for public management activity. This is due to the fact that management should be transformed in the direction from the dominant use in the public management of land resources and land use technologies of influences and actions to the dominance of technologies of coordination and interaction, from relatively independent technologies of administration, publicity and electronic land management and land use until their mutual agreement. The basis of management transformation is the transition in public management of land resources and land use from the dominance of the principles of administration, privacy, hierarchy, centralization, greater power distance to the dominance of the principles of publicity, openness, partnership, decentralization, low power distance.

Ключові слова: управління земельними ресурсами та землекористуванням, методологія, державне управління.

Key words: land resources and land use management, methodology, public management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Методологія як певна система знання про метод, під яким зазвичай розуміється сукупність практичних або розумових прийомів, кроків, інструкцій, дотримання яких сприяє досягненню бажаних результатів, виступає основою архітектури діяльності. Вона об'єднує знання принципів, підходів, методів та інструментів діяльності. Тому кардинальне оновлення якого-небудь виду діяльності передбачає відповідні кардинальні зміни її методології. Не є винятком і державне та самоврядне управління земельними ресурсами та землекористуванням, яке являє собою важливий вид людсь-

кої діяльності, що забезпечує збереження земельних ресурсів і розвиток землекористування.

Попри певні позитивні зміни в державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням, слід відзначити наявність недостатньо досліджених питань з методологічних позицій. Найважливішими серед них є питання про те, якою має бути методологічна матриця державного управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні на сучасному етапі її розвитку. Це питання ускладнюється питанням про співвідношення адміністративного і публічного в державному управлінні зе-

мельними ресурсами та землекористуванням. І це тим більше є важливим, оскільки в Україні законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель" надана перевага містобудівному плануванню по відношенню землепорядного, яке за своєю суттю в основному базується на ландшафтному підході і вирішує більшість безпекових проблем життєдіяльності людей. Відповідно, постає питання, якому на прямую територіально-просторового планування, як одній із основних складових управління землекористуванням, розвиватися?

У таблиці 1 наведено наші дослідження тезаурусного каркасу напрямів розвитку територіального планування землекористування і територій у світовій практиці.

Як свідчать дані таблиці 1, у світовій практиці термін територіальне планування землекористування майже в 4 рази більш затребуване (129 млн) ніж територіальне планування територій (34 млн). Водночас в Україні територіальне планування землекористування вживається більш як у 10 разів менше (0,5 млн), ніж територіальне планування територій (5,8 млн). Це обумовлює здійснення сучасних досліджень необхідної трансформації управління земельними ресурсами та землекористуванням.

Таблиця 1. Тезаурусний каркас напрямів розвитку територіального планування землекористування і територій у світовій практиці

Мовні фрейми та категорії	Згадування в Google, тис.
Територіальне планування землекористування Spatial planning of land use	526 129000
Територіальне планування територій Spatial planning of the territory	5760 34000
Територіально-просторове планування землекористування Territorial and spatial planning of land use	57,6 38300
Територіально-просторове планування територій Territorial and spatial planning of the territory	298 11500

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження методології управління земельними ресурсами і землекористуванням в Україні у контексті процесу трансформації методологічних основ державного управління щодо переходу від технологій впливів і дій до домінування технологій погоджень і взаємодій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними формами організації й упорядкування сучасного суспільства виступають держава та громадянське суспільство. У більшості країн із стабільною демократією громадянське суспільство є свого роду буфером у відносинах між державною владою та окремим громадянином.

Поряд з органами державної влади у суспільному управлінні тією чи іншою мірою бере участь низка інших суспільних інститутів, що дає змогу виділити відповідні види суспільного управління. Головним із них виступає державне управління, з яким тісно пов'язане місцеве самоврядування, що здійснюється системою відповідних органів. В Україні до таких органів належать сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Державне управління земельними ресурсами та землекористуванням, так само як інші види суспільного управління, існує в суспільстві та має суспільне призначення. У

Рис. 1. Види управління земельними ресурсами та землекористуванням

Рис. 2. Логічно-змістовна модель системи багатфункціонального управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні

цілому це призначення полягає в тому, щоб прогнозувати та забезпечувати вирішення суспільних проблем щодо організації екологічно раціонального землекористування, а по можливості запобігати їх виникненню, забезпечити вільний доступ громадян до земельних ресурсів, забезпечувати вироблення і реалізацію стратегії сталого (збалансованого) розвитку землекористування.

Тут принциповим моментом є розуміння забезпечувальної ролі державного управління земельними ресурсами та землекористуванням в суспільстві, яке складною соціально-економічною категорією. В цьому зв'язку, розглянемо види державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, яке поділяється на загальне та відомче (галузеве) управління (рис. 1).

Враховуючи багатфункціональність земельних ресурсів під час їх використання в системі землекористування, управління поділяється на функціональне (згідно зі статтею 15-1 Земельного кодексу України здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин (Держгеокадастр України) та багатфункціональне, коли до функціонального управління додається управління землекористуванням (міністерства, державні відомства, Національна та галузеві академії наук і т.п., територіальні громади, юридичні та фізичні особи) і які взаємопов'язані.

На рисунку 2 наведено розроблену нами логічно-змістовну модель системи багатфунк-

ціонального управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні.

Функціональне управління земельними ресурсами державою як їх власником [1; 2], уособленому в органі виконавчої влади Держгеокадастрі України, базується на принципі "від загального до часткового" а багатфункціональне управління землекористуванням на принципі "від часткового до загального". Відповідно функціональне управління земельними ресурсами — виконує на загальнодержавному, регіональному, місцевому (території територіальних громад) та частково локальному рівнях такі функції:

а) управлінські дії щодо реалізації політики держави щодо науково обґрунтованого перерозподілу земель, формування раціональної системи землеволодіння і землекористування, створення екологічно сталих ландшафтів і агросистем;

б) управлінські дії щодо прогнозування, планування, організації раціонального використання та охорони земель на національному, регіональному рівнях та на місцевому зонування земель за типами (підтипами) землекористування в межах територій територіальних громад а також узгодження державних, регіональних, громадських і особистих інтересів у цій сфері;

в) управлінські дії щодо інформаційного забезпечення правового, економічного, екологічного і містобудівного механізму регулювання земельних відносин на національному, регіональному і частково місцевому рівнях;

г) управлінські дії щодо формування та встановлення на місцевості меж адміністративно-територіальних утворень, територій з особливим природоохоронним, рекреаційним і заповідним режимами;

д) управлінські дії щодо розробки системи заходів по формуванні землекористування природоохоронних, рекреаційних, оздоровчих та територій виробництва екологічно чистої продукції, збереженню і поліпшенню природних ландшафтів.

Сучасні економічні, екологічні, соціальні та інституціональні умови розвитку системи економічно-ефективного, екологічно-безпечного та соціально-збалансованого землекористу-

вання в Україні висунули ряд нових напрямів розширення змісту терміна "система землекористування", які нами висвітлені в статті "Теоретичні засади розвитку сучасної системи землекористування в Україні" А.М. Третяка і В.М. Третяк [3].

Відповідно, сутність багатофункціонального управління земельними ресурсами та землекористуванням щодо управлінських дій з розподілу (перерозподілу) земельних ресурсів та земельних ділянок і прав на них, а також організації системи землекористування в Україні можна відобразити у виді логічно-змістовної моделі (рис. 3).

Саме по собі державне управління земельними ресурсами та землекористуванням являє собою єдність кількох складових:

— адміністративної діяльності, орієнтованої на встановлення порядку, норм і відповідного тону управління;

— публічного управління земельними ресурсами та землекористуванням, яке забезпечує участь громадян в управлінні, взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами для обговорення та прийняття управлінських рішень (особливо в процесі територіального планування землекористування), здійснення процедур контролю, які задовольняють інтереси людей;

— інформаційно-технологічного та електронно-мережевого, управління земельними ресурсами та землекористуванням, пов'язаного зі створенням електронного державного земельного кадастру та бази геопросторових даних, електронного самоврядного управління територіальних громад тощо.

Зведення державного управління тільки до однієї складової можна розглядати або як відображення реальної нерозвиненості та де-

Рис. 3. Логічно-змістовна модель сутності управління земельними ресурсами та землекористуванням

Джерело: [4].

формації управління земельними ресурсами та землекористуванням, або як ціннісно-гносеологічну деформацію його розуміння.

У цьому зв'язку розглянемо методологічні особливості основних етапів розвитку державного управління земельними ресурсами та землекористуванням взагалі.

Перший етап пов'язаний із виникненням державного управління земельними ресурсами та землекористуванням як деякого адміністративного управління, коли держава виступала єдиним суб'єктом, примушуючи населення до виконання законів. Таке управління було успадковане із Радянського Союзу і повністю

Таблиця 2. Порівняльна характеристика основних етапів розвитку державного управління земельними ресурсами та землекористуванням

Ознаки	Перший етап	Другий етап	Третій етап
Суб'єкт	Суб'єкти – інститути державного управління земельними ресурсами; суб'єкти діяльності у державному управлінні (посадові особи, чиновники державного управління)	Суб'єкти - інститути державного управління земельними ресурсами; суб'єкти, які формують цінності і цілі (політики, народні депутати); суб'єкти власне державного управління (посадові особи, чиновники); суб'єкти місцевого самоврядування (посадові особи, чиновники); громадяни та юридичні особи як суб'єкти	Суб'єкти - інститути державного управління земельними ресурсами; суб'єкти, які формують цінності і цілі (політики, народні депутати); суб'єкти власне державного управління (посадові особи, чиновники); суб'єкти місцевого самоврядування (посадові особи, чиновники); суб'єкти впливу (ЗМІ, громадська думка); громадяни та юридичні особи як суб'єкти
Об'єкт	Функції держави в галузі використання і охорони земель	Функції держави в галузі використання і охорони земель та галузі земельних відносин; становлення приватних відносин власності на землю і громадянського суспільства, яке не є об'єктом державного управління	Функції держави в галузі використання і охорони земель та галузі земельних відносин; державно-управлінські послуги
Сутність	Вплив на основі влади в аспекті реалізації функцій держави	Вплив на основі закону з метою реалізації функцій держави	Вплив і взаємодія на основі закону, пошуку консенсусу і забезпечення підтримки прийняття і просування управлінських рішень у реалізації функцій держави
Цінності	Державні, недовіра до громадян	Державні і цивільні, лояльність до цивільних відносин власності на землю та землекористування	Державні, цивільні, довіра до цивільних відносин власності на землю та землекористування
Принципи	Концентрація влади в державі	Відділення державного управління земельними ресурсами від політики, поділ влади, обмеження сфери державної влади	Єдності влади і громадянського суспільства щодо управління землекористуванням, зростання якості державно-управлінських послуг
Технології	Підпорядкування землекористування громадян державі	Зміцнення законності, державне регулювання земельних відносин, державний контроль за дотриманням земельного законодавства, моніторинг землекористування	Захист прав власності на землю, державне адміністрування землекористування, антикорупційні підготовки та прийняття управлінських рішень, інформаційно-аналітичні, електронного управління, інтерактивне навчання, взаємодія, моніторингів

Джерело: розроблено з використанням джерела [6].

базувалося на політичній владі. Воно являло собою систему впливів органів і чиновників на розподіл та перерозподіл земель у процесі здійснення земельної реформи [5]. Громадяни тут зобов'язані надавати державі послуги, які забезпечують її управлінські функції, серед яких не останню роль відіграє примус.

Другим етапом становлення сучасного державного управління земельними ресурсами та землекористуванням є відмежування державного управління від політики. Тут починають діяти два суб'єкти управління [6]:

— суб'єкти політики, які отримують владу після перемоги на виборах у вигляді можливості формулювати цілі та завдання розподілу (перерозподілу) земель та розвитку землекористування;

— чиновники, які реалізують поставлені цілі та завдання на основі застосування законів і відповідних адміністративних, публічних і електронних технологій.

Державне управління земельними ресурсами та землекористуванням на цьому етапі являє собою складну систему управлінських впливів, які характеризуються корумпованістю галузі земельних відносин. Тут, у зв'язку із прийняттям у 2001 р. нової редакції земельного кодексу України, відбувається доповнення обов'язків громадян перед державою значним комплексом умов землекористування та послуг, які надає їм сама держава. Державне управління земельними ресурсами та землекористуванням тут розвивається через вдосконалення діяльності чиновників за допомогою підвищення ефективності технологій адміністрування землекористування, публічних та електронних комунікацій, часткової якості державно-управлінських послуг, що забезпечує відповідну якість землевпорядного та земельного ринку, скорочення чиновницького апарату.

Третій етап в еволюції державного управління земельними ресурсами та землекористу-

ванням пов'язаний із логічним продовженням розвитку сучасних його характеристик. Для нього властиво додаткове збільшення типів суб'єктів, знаковими серед яких є громадяни та інституції громадянського суспільства як суб'єкти самоврядування. Найбільш концентровано третій етап розвитку державного управління земельними ресурсами та землекористуванням знаходить прояв у новому публічному адмініструванні, зокрема, в англійських країнах, насамперед у Новій Зеландії, для якої характерні [6]: орієнтація на потреби громадянина і клієнта; цілісний менеджмент якості; необхідність зниження витрат і підвищення результативності; орієнтація управління на кінцевий продукт, а не на ресурси на вході; розмежування стратегічного та оперативного рівнів; розмежування функцій надавача послуги і фінансиста послуг; створення структур управління, близьких за характером до публічно-приватного; замовлення на послуги (контракти) структур, які дають послуги з метою реалізації економічних завдань у загальних інтересах; великий контроль на відповідність критеріям якості та результативності (контролінг); практика немонітарних стимулів та оплати праці за результатами.

Подібна методологічна структура нового публічного управління земельними ресурсами та землекористуванням свідчить про те, що воно сформувалося в результаті послідовного розвитку класичної та посткласичної методології, що базуються на принципах раціональності і результативності, які підпорядковані гуманістичному принципу орієнтації на якість послуг для громадян. Державне управління земельними ресурсами та землекористуванням на цьому етапі являє собою систему узгоджених один з одним управлінських впливів, взаємодій і самоврядної діяльності в процесі територіально-просторового планування розвитку землекористування територіальних громад.

Принципово важливо підкреслити, що самоврядна діяльність не зводиться до місцевого самоврядування в територіальних громадах, а включає практично відсутній станом на 2021 р. самоврядний аспект власне державного управління земельними ресурсами та землекористуванням у вигляді діяльності експертних спільнот, аналітичних центрів, референдумів щодо з'ясування ступеня підтримки громадянами прийнятих управлінських рішень тощо.

Порівняння етапів розвитку державного управління земельними ресурсами та землекористуванням та етапів розвитку наукового знання про нього дає змогу зробити висновок,

Таблиця 3. Можливі зміни методології державного управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні у процесі реформування державного управління

Параметри змін	Зміст змін
Суб'єкти	Розширення типів державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, звуження сфери дії чиновництва як традиційного суб'єкта, набуття державним управлінням земельними ресурсами та землекористуванням характеристик і складових спільного управління (партнерства) та самоврядування
Цінності	Перехід від недовіри, контролю до повної довіри та самоконтролю в діяльності всіх суб'єктів державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, від класових, корпоративних та інших групових цінностей до цінностей соціальних, державних і особистісних
Принципи	Перехід у державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням від домінування принципів адміністрування, закритості, ієрархії, централізації, більшої владної дистанції до домінування принципів публічності, відкритості, партнерства, децентралізації, незначної владної дистанції
Технології	Рух від домінуючого використання в державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням технологій впливів і дій до домінування технологій погоджень і взаємодій, від відносно не залежних однієї від одної технологій адміністрування, публічності та електронного управління земельними ресурсами та землекористуванням до їх взаємного погодження

Джерело: розроблено з використанням джерела [6].

що перший етап розвитку державності характеризується класичною методологією, другий — посткласичною, а третій — постнекласичною методологією [6]. Це дає змогу розгорнути методологічну характеристику кожного з етапів за такими параметрами, як суб'єкт, об'єкт, сутність, цінності, принципи і технології державного управління (табл. 2).

Державне управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні станом на 2021 р. перебуває на стадії переходу від першого етапу до другого, а перехід до третього етапу бачиться лише в історичній перспективі як стратегічна мета розвитку. Це означає, що в Україні не завершено відділення державного управління земельними ресурсами та землекористуванням від політики, а політики від бізнесу, недостатньо розвинена її громадська самоврядна складова, якість державно-управлінських послуг є невисокою, система управління земельними ресурсами та землекористуванням охоплена корупцією [5] і має багато інших проблем, які визначають низький рівень її цивілізованості.

Подальший розвиток державного управління земельними ресурсами та землекористуванням пов'язаний з освоєнням постнекла-

сичної його методології. Зміст тенденцій методологічних змін за основними параметрами державного управління земельними ресурсами та землекористуванням представлений в таблиці 3.

Як показують дані таблиці 3 зміни в цілому рухаються від класичної і посткласичної методологічних матриць до постнекласичної методологічної матриці, яка, з одного боку, є органічним продовженням методології попереднього етапу, а з другого — являє собою якісно інше явище, що заперечує використані раніше методологічні параметри.

Принципово важливо підкреслити, що самоврядна діяльність не зводиться до місцевого самоврядування в територіальних громадах, а включає практично відсутній нині самоврядний аспект власне державного управління земельними ресурсами та землекористуванням у вигляді діяльності експертних спільнот, аналітичних центрів, референдумів щодо з'ясування ступеня підтримки громадянами прийнятих управлінських рішень тощо.

ВИСНОВКИ

Перехід до реформування державного управління земельними ресурсами та землекористуванням в Україні, по-перше, являє собою складний процес трансформації методологічних основ державного управління з подальшим виробленням концепцій, програм і моделей самих реформ; по-друге, успішна реалізація державно-управлінських реформ потребує спеціального наукового їх супроводу, основною складовою якого є методологічні пошуки з метою вироблення ефективного інструментарію державно-управлінської діяльності. Це обумовлено тим, що управління повинно бути трансформовано в напрямі руху від домінуючого використання в державному управлінні земельними ресурсами та землекористуванням технологій впливів і дій до домінування технологій погоджень і взаємодій, від відносно незалежних однієї від одної технологій адміністрування, публічності та електронного управління земельними ресурсами та землекористуванням до їх взаємного узгодження управлінських дій на різних ієрархічних рівнях.

Література:

1. Третяк А.М., Курильців Р.М., Третяк Н.А. Концептуальні засади розвитку в Україні сучасної багатофункціональної системи управління земельними ресурсами. Землевпорядний вісник. — 2013. — № 9. — С. 25—28.

2. Третяк Н.А. Поняття та сутність земельних ресурсів і землекористування у контексті управління як економічної функції власності. Землеустрій і кадастр. 2011. № 4. С. 77—80.

3. Третяк А.М., Третяк В.М. Теоретичні засади розвитку сучасної системи землекористування в Україні. Агросвіт. № 1—2. 2021. С. 3—11.

4. Третяк А.М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2011. 520 с.

5. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А. Земельна реформа в Україні: тенденції та наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: монографія. Під заг. ред. А.М. Третяка. Херсон: Грін Д.С., 2017. 522 с.

6. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

References:

1. Tretyak, A.M. Kuriltsev, R.M. and Tretyak, N.A. (2013), "Conceptual framework for the development of a modern multifunctional land management system in Ukraine", Land Management Bulletin, vol. 9, pp. 25—28.

2. Tretyak, N.A. (2011), "The concept and essence of land resources and land use in the context of management as an economic function of property", Land Management and Cadastre, vol. 4, pp. 77—80.

3. Tretiak, A., Tretiak, V., Hetmanchyk, I. and Hunko, L. (2021), "The concept and essence of the economy of land organization and land planning in Ukraine", Agrosvit, vol. 11, pp. 3—10. DOI: 10.32702/2306&6792.2021.11.3.

4. Tretiak, A. (2011), Zemelnyi kapital: teo&retyko&metodolohichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia [Land capital: theoretical and methodological foundations of formation and operation], SPOLOM, Lviv, Ukraine.

5. Tretiak, A. Tretiak, V. and Tretiak, N. (2017), Zemelna reforma v Ukraini: tendentsii ta naslidky u konteksti yakosti zhyttia i bezpeky naselennia [Land reform in Ukraine: trends and consequences in the context of quality of life and security of the population], Hrin D.S., Kherson, Ukraine.

6. Kovbasyuk, Yu. V. Vashchenko, K.O. and Surmin, Yu. P. (2012), Derzhavne upravlinnia: pidruchnyk: u 2 t. [Public administration in 2 volumes], Vol. 1, NAPA, Dnipropetrovsk, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 12.10.2021 р.*

УДК 631.16:657.92

Н. В. Трусова,

д. е. н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCID ID: 0000-0001-9773-4534

Н. Г. Радченко,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного
ORCID ID: 0000-0003-2428-4661

Т. І. Шутко,

к. е. н., асистент, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-8690-9001

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.22

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

N. Trusova,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine

N. Radchenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Dmytro Motornyi Tavria
State Agrotechnological University, Melitopol, Ukraine

T. Shutko,

PhD in Economics, Assistant, Dnipro State Agrarian and Economic University

BUDGET AND TAX INCENTIVES TO AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті проведено дослідження сучасних тенденцій розвитку аграрної галузі України у період пандемії, результати якого свідчать про ефективне ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі, але визначені й негативні результати та тенденції, які слід враховувати в майбутньому під час формування політики державного регулювання аграрного сектору. Проведений аналіз системи оподаткування свідчить про те, що суб'єктів господарювання аграрної сфери можна позиціонувати як активних платників податків, які мають достатньо високий потенціал для розвитку. Не менш важливим інструментом стимулювання аграрного сектору поряд з пільговим оподаткуванням є програми державної підтримки. В останні роки показники державної підтримки мають позитивну динаміку, але у порівнянні з іншими країнами світу, це не найкращі результати. Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні свідчать також результати досліджень, що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку.

At the present stage of development of the world in the post-pandemic period, the support of agricultural producers becomes especially important. The agricultural sector has been and remains the basis for ensuring food security of the state and its economic development. The results of the study indicate the effective conduct of business in the agricultural sector, but also identified negative results and trends that must be taken into account in the future when formulating policies for state regulation of the agricultural sector.

Budget and tax regulation has been the main direction of state regulation of the agar industry for several years in a row. The analysis of the taxation system shows that agricultural entities can be positioned as active taxpayers who have a high enough potential for development. The tax regulation tools applied by the government to the agricultural sector are effective. In our opinion, it is necessary to pay attention to such a category of agricultural producers as households. Today, the regulatory framework leaves such farms out of the legal field: they do not pay taxes, and on the other hand can not count on state support programs and appropriate social protection.

No less important tool to stimulate the development of the agricultural sector along with preferential taxation are state support programs. We observe positive dynamics in terms of changes in government support, but compared to other countries, these are not the best results. The low total amount of state support for agriculture in Ukraine is also evidenced by the results of research conducted by the Organization for Economic Cooperation and Development.

To increase the effectiveness of state support, in our opinion, it is necessary to: develop methodological approaches to assessing the effectiveness of the use of public funds; give preference to those businesses that demonstrate high productivity and efficiency; to create a stable system of state support programs for a period of 3-5 years, so that agricultural enterprises have the opportunity to plan their activities, taking into account the funds of state programs; increase the percentage of government spending on areas such as research, development and infrastructure for the development of the agar sector in the future; encourage cooperation in the acquisition and transfer of knowledge between public and private actors — at the national, regional and international levels.

Ключові слова: аграрний сектор, система оподаткування, податкові пільги, державна підтримка, бюджетно-податкове стимулювання.

Key words: the agrarian sector, the system of taxation, tax payments, state sales, budgetary and tax incentives.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку країн світу першочерговим завданням, яке стоїть перед державою, урядом є подолання наслідків світової економічної кризи, спричиненої коронавірусом SARS — CoV-2 та недопущення створення дефіциту продовольчих товарів на внутрішньому ринку. Основну складову системи продовольчої безпеки держави формують підприємства аграрної галузі. Отже, підтримка таких виробників у період постпандемії є вкрай важливою та актуальною, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Основним напрямом державного регулювання аграрної галузі вже декілька років поспіль залишається бюджетно-податкове регулювання, яке повинно виконувати не лише фіскальну, але й регулюючу функції, виступати засобом державної підтримки та стимулювання виробництва, забезпечувати конкурентоспроможність національного сільського господарства і впровадження інновацій у виробництво [1].

Проблема оподаткування аграрних підприємств виступає об'єктом досліджень багатьох науковців та експертів. Урядом постійно впроваджуються зміни щодо удосконалення механізму адміністрування податкових платежів, розміру ставок, бази оподаткування. У зв'язку з цим, залишаються актуальними питання оцінки рівня податкового навантаження на аграрні підприємства, рівня їх державної підтримки та визначення оптимального співвідношення цих показників. Отже, виникає потреба у постійному моніторингу системи оподаткування й державної підтримки аграрних підприємств та визначенні ефективності запропонованих урядом змін як для розвитку аграрної галузі, так і для формування фінансових ресурсів бюджетів на державному й місцевому рівнях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Грунтовне дослідження з питань розвитку механізму оподаткування аграрних підприємств провели Юрчишина Л.В. та Паращук О.В. [2]. Науковцями було запропоновано концепцію механізму оподаткування аграріїв, що ґрунтується на визначених принципах, меті, завданнях і передбачає застосування диференційованого підходу до оподаткування платників. Волохова І.С. досліджувала діючий механізм оподаткування аграрних виробників, акцентуючи увагу на визначенні рівня податкового навантаження відносно валового доходу, чистого прибутку, площі сільськогосподарських угідь і ріллі, а також загальної вартості активів певного фермерського господарства [3]. Новак Н.П. у своїй роботі дав характеристику основним видам податкових платежів в аграрній сфері, оцінив зміни Податкового кодексу, визначив основні принципи, завдання й необхідні зрушення у системі оподаткування, враховуючи досвід США та європейських країн [4]. За результатами проведених досліджень, Синявська Л., Онисько С. та Марків Г. дійшли висновку та наголошують на необхідності диференціації механізму оподаткування, враховуючи особливості діяльності суб'єктів господарювання, а саме: обсяг доходу, спеціалізацію, площі сільськогосподарських угідь, кількість працюючих тощо [5]. У своїх дослідженнях Форкун І.В. приділив увагу аналізу системи податкових пільг в прямому оподаткуванні агропромислового комплексу, визначив переваги та недоліки у застосуванні спрощеної системи — єдиного податку — для оподаткування підприємств агробізнесу та запропонував напрямки вдосконалення бюджетно-податкового регулювання діяльності підприємств агробізнесу України [1].

Особливу увагу науковці приділяють також й проблемним питанням, що стосуються дер-

жавної підтримки аграрної галузі. Зокрема, Місевич М.А., Ходаківський В.М., Макаренко А.М., Павлюк О.М. акцентують увагу на вимогах та рекомендаціях Світової організації торгівлі щодо застосування заходів державної підтримки сільського господарства, які розподілено на "жовту", "зелену", "блакитну" скриньку. Науковці наголошують на тому, що державна підтримка повинна бути однаковою, стабільною, прозорою, адресною, рівноправною, рівнодотупною для всіх аграрних підприємств незалежно від організаційно-правових форм, масштабів та видів діяльності [6]. Петлюк Л.О. та Медведкова Н. С. визначили основні проблеми державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні, а саме: відсутність реалізації заходів, спрямованих на підтримку дрібних сільськогосподарських підприємств, неефективність дотацій на фактори виробництва, недостатнє кредитування аграрних підприємств, погіршення умов торгівлі для аграрних виробників внаслідок диспаритету цін, переважання у структурі державної підтримки програм "жовтої скриньки", сировинний характер експорту, недосконала система оподаткування [7].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у визначенні тенденцій розвитку аграрної галузі України у період пандемії; проведенні оцінки діючої системи оподаткування та державної підтримки аграрних підприємств; обґрунтуванні перспективних напрямків бюджетно-податкового стимулювання розвитку аграрного сектору країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аграрний сектор був і залишається основою для забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічного розвитку — 17% ВВП України припадає на аграрну галузь. У 2019 році в аграрному секторі було зайнято 3,26 млн працюючих, що склало 19,9% усіх зайнятих в економіці. 2020 рік для аграрного сектору був не дуже результативним. Аналіз динаміки та структури продукції сільського господарства (табл. 1) доводить, що у 2020 році спостерігається незначне зниження загального обсягу продукції — 8,81%. Протягом останніх років у структурі продукції сільського господарства переважає продукція рослинництва, її питома

Таблиця 1. Продукція сільського господарства, млн грн

Основні показники	2018		2019		2020		Відхилення	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	+, -	%
Всього	671294	100	680982	100	612122	100	-59172,5	91,19
У т.ч. продукція рослинництва	529348	78,85	538706	79,11	473377	77,33	-55970,5	89,43
продукція тваринництва	141947	21,15	142277	20,89	138745	22,67	-3202	97,74
У т.ч. підприємства	437999	65,25	449806	66,05	395718	64,65	-42280,9	90,35
У т.ч. фермерські господарства	73181,7	16,7	79053,0	17,6	65771,8	16,6	-7409,9	89,87
Господарства населення	233295	34,75	231176	33,95	216404	35,35	-16891,6	92,76

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

вага коливається в межах від 77,33 до 79,11%. Якщо проаналізувати цей показник у розрізі категорій виробників, то можна зробити висновок, що виробництво сільськогосподарської продукції найбільше зосереджено у підприємствах та фермерських господарствах. Треба зазначити, що значну питому вагу продукції виробляють й господарства населення. Питома вага продукції, виробленої населенням зростає і у 2020 році склала 35,35%.

Слід також звернути увагу на той факт, що господарства населення не є суб'єктами підприємницької діяльності і реалізують надлишки виробленої (виращеної, переробленої) продукції поза межами організованого аграрного ринку та є потенційними сімейними фермерськими господарствами.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [9], збільшення об-

Таблиця 2. Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства, %

Види продукції	2018		2019		2020		Відхилення 2020 від 2018, +, -	
	Категорії виробників продукції сільського господарства						Підприємства	Фермерські господарства
	Підприємства	Фермерські господарства	Підприємства	Фермерські господарства	Підприємства	Фермерські господарства		
Соняшник	32,5	30,3	23,5	24,7	39,4	37,3	6,9	7
Культури зернові та зернобобові	24,7	26,1	11,8	14,5	20	23,8	-4,7	-2,3
Культури плодові та ягідні	6,4	22,6	6,2	38,6	19	41,5	12,6	18,9
Картопля	6,8	28	15,4	50,3	11	29,5	4,2	1,5
Молоко	16,1	18	20,6	20,1	20,4	22,5	4,3	4,5
М'ясо ВРХ	-17,7	-6,4	-27,1	-14,6	-24,2	-9,5	-6,5	-3,1
М'ясо птиці	5,7	6,8	-3,7	13,2	-0,2	10,7	-5,9	3,9

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

Таблиця 3. Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств

Показник	2018	2019	2020	Відхилення	
				+, -	%
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	70770,2	93553,6	81596,7	10826,5	115,3
Чистий прибуток (Збиток), млн грн	70461,8	92892,9	81032,6	10570,8	115,0
Підприємства, які одержали чистий прибуток, у т.ч.					
У % до загальної кількості	86,7	83,5	83,1	-3,6	x
Фінансовий результат, млн грн	93249	115197,6	107547	14298	115,3
Підприємства, які одержали чистий збиток, у т.ч.					
У % до загальної кількості	13,3	16,5	16,9	3,6	x
Фінансовий результат, млн грн	22787,2	22304,7	26514,4	3727,2	116,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	14,2	16,6	13,9	-0,3	x
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	18,9	19,8	19	0,1	x

Джерело: розрахунки авторів на основі [8].

сягів сільськогосподарської продукції відбулося лише у 6 областях — Чернігівська, Сумська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька. Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції мала негативні зміни, крім виробництва картоплі. Поголов'я сільськогосподарських тварин, станом на 1 січня 2021 року скоротилося майже по всіх видах тварин, крім поголів'я свиней. У таблиці 2 проведено порівняльний аналіз ефективності виробництва основних видів продукції сільського господарства, залежно від категорії виробника.

За результатами порівняльного аналізу (табл. 2), рівень рентабельності основних видів продукції сільського господарства має вище значення у фермерських господарств. Особливо це стосується картоплі, плодівих та ягідних культур. Виробництво м'яса ВРХ є збитковим, незалежно від категорії виробника. У 2020 році відбулось підвищення ефективності виробництва соняшника, плодівих та ягідних культур, картоплі та молока.

Фахівці інституту регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, вважають, що ефективність функціонування галузі в цілому можна оцінити за такими показниками: співвідношення чисельності прибуткових і збиткових підприємств, а також за співвідношенням обсягу отриманого ними чистого прибутку і збитку [10].

Враховуючи це твердження та основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств за останні 3 роки (табл. 3) можна зазначити, що аграрна галузь працює ефективно.

Незважаючи на зменшення обсягів продукції сільського господарства у 2020 році, показник фінансовий результат до оподаткування збільшився у порівнянні з 2018 роком на 15,3%. Відбулось незначне зниження рентабельності всієї діяльності — на 0,3%. Показник рентабельності операційної діяльності не мав значних змін протягом 2018—2020 рр. Але, судячи з цього показника, найбільш ефективним для сільського господарства був 2019 рік.

Питома вага підприємств, які отримали збитки коливалась в межах від 13,3 до 16,9%, але характеризується чітко визначеною тенденцією до зростання. Як бачимо з даних таблиці 3, чисельність прибуткових підприємств перевищує чисельність збиткових у 4—6 разів. Співвідношення обсягу отриманого підприємствами чистого прибутку і збитку також коливається в межах пропорції 4: 1 або 5: 1.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про ефективне ведення підприємницької діяльності в аграрному секторі, але мають місце негативні результати та тенденції, які обов'язково необхідно враховувати в майбутньому під час формування політики державного регулювання аграрного сектору.

Система підтримки аграріїв в Україні зазнавала постійних змін впродовж останніх років. До 2017 року понад 90% всієї державної підтримки становили податкові пільги. У всіх країнах світу податки є основним джерелом формування фінансових ресурсів на рівні держави та органів місцевого самоврядування. З одного боку, саме податки виступають джерелом фінансування соціального захисту, медицини, освіти, економіки. З іншого боку, разом із податками, суб'єкти господарювання та населення (фізичні особи) змушені віддавати частину власних коштів державі без гарантії на отримання еквівалентного обсягу благ та можливості використання цих ресурсів на власний розсуд [10].

З економічної теорії відомо, що податковий прес у вигляді ставок податків понад 40% демотивує людей до праці та декларування своїх доходів, і, як наслідок, спричиняє до зниження податкових надходжень до бюджету і тінізації економіки [11].

Протягом тривалого часу оподаткування аграрних підприємств здійснювалось із наявністю спеціального режиму оподаткування та можливістю вибору спрощеної системи опо-

Таблиця 4. Перелік податків для виробників сільськогосподарської продукції

Назва податку	Розмір ставки
Податок на прибуток	18 відсотків
Податок на доходи фізичних осіб	18 відсотків
Податок на додану вартість	– 20 відсотків; – 14 відсотків (окремі види с/г продукції); – 0 відсотків (при експорті); – 7 відсотків (лікарські засоби, медична техніка, послуги з культурно-мистецьких заходів)
Єдиний податок	– I група – 10 відсотків від РПМ; – II група – 20 відсотків від МЗП; – III група: 1) 3 відсотки від доходу – у разі сплати податку на додану вартість; 2) 5 відсотків доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку; IV група (у відсотках від НГОЗ): – рілля, сіножаті і пасовища – 0,95; – рілля, сіножаті і пасовища, розташовані у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,57; – багаторічні насадження – 0,57; – багаторічні насадження, розташовані у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,19; – землі водного фонду – 2,43; – сільськогосподарські угіддя, що перебувають в умовах закритого ґрунту – 6,33
Земельний податок – земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено:	– До 3 % від НГОЗ; – землі загального користування – до 1 % від НГОЗ; – сільськогосподарські угіддя – від 0,3 % до 1 % від НГОЗ; – лісові землі – до 0,1 % від НГОЗ; – земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форми власності) – до 12 % НГОЗ
– земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено:	– До 5 % від НГОЗ по області; – сільськогосподарські угіддя – від 0,3 % до 5 % від НГОЗ ріллі по області; – лісові землі – до 0,1 % від НГОЗ по області
РПМ – розмір прожиткового мінімуму; МЗП – мінімальна заробітна плата; НГОЗ – нормативна грошова оцінка землі	

Джерело: розрахунки авторів на основі [9].

даткування. Протягом 1999–2014 рр. виробники сільськогосподарської продукції були платниками фіксованого сільськогосподарського податку. Після прийняття Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" від 28.12.2014 р. у межах скорочення чисельності податків зазначений податок було приєднано до єдиного податку. Він став єдиним податком IV групи.

Крім фіксованого сільськогосподарського податку, аграрії мали можливість в рамках спеціального режиму ПДВ залишати на спецрахунках для відшкодування вхідного ПДВ та на інші виробничі цілі. Спеціальний режим ПДВ для сільськогосподарських підприємств був поступово скасований у 2016 та 2017 роках.

Обидва пільгові режими піддавались різкій критиці з боку міжнародних фінансових

організацій та були віднесені до неефективних інструментів стимулювання зростання продуктивності в сільському господарстві [12].

Сьогодні сільськогосподарські товаровиробники сплачують податки за загальною системою або мають право обрати спрощену систему оподаткування у вигляді єдиного податку IV групи. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 03 липня 2021 року, суб'єкти господарювання аграрної галузі виступають платниками наступних податків та платежів (табл. 4) [9]. Обсяг та структура податкових надходжень від галузі "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство" станом на кінець 2020 року відображені на рисунках 1, 2.

Як бачимо з даних рис. 1, загальна сума податкових надходжень до бюджету від АПК за 10 місяців 2020 року становить близько 42,6 млрд

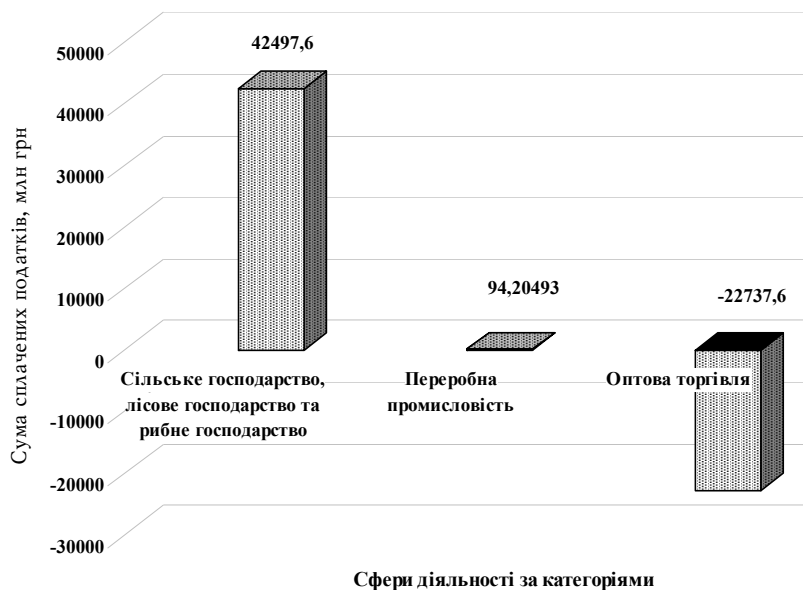

Рис. 1. Податкові надходження по КВЕД, млн грн

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [13].

грн — від сільськогосподарського виробництва (42,497 млрд грн) та від переробної промисловості — 94,2 млн грн. З цих надходжень було повернуто оптовій торгівлі ПДВ на суму 22,7 млрд грн. Тож остаточна сума, яка залишається у бюджеті країни, становить 19,8 млрд грн.

На рисунку 2 можна побачити обсяг сплачених податків у розрізі окремих податкових платежів. Так, вагомим є обсяг перерахованого до бюджету податку на додану вартість з ви-

роблених в Україні товарів, податок на доходи фізичних осіб та військовий збір, єдиний податок та податок на майно. Також галузь очікує й відшкодування з бюджету значної суми ПДВ.

Аналіз суми сплачених до бюджету податкових платежів дозволив визначити найбільш вагомий види сільськогосподарської діяльності, за якими сплачено найбільші суми податків до бюджетів різних рівнів [13]:

- вирощування зернових культур (крім рису) — 32,7 млрд грн;
- лісництво та інша діяльність у лісовому господарстві — 2,4 млрд грн;
- розведення свійської птиці — 1,4 млрд грн;

- надання допоміжних послуг у лісовому господарстві — 1,1 млрд грн;

- розведення великої рогатої худоби молочної породи — 813,5 млн грн;

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що суб'єктів господарювання аграрної сфери можна позиціонувати як активних платників податків, які мають достатньо високий потенціал для розвитку. Інструменти податкового регулювання, які застосовує уряд по відношенню до аграрної галузі є дієвими. На наш погляд, необхідно звернути увагу на таку категорію виробників сільськогосподарської продукції як

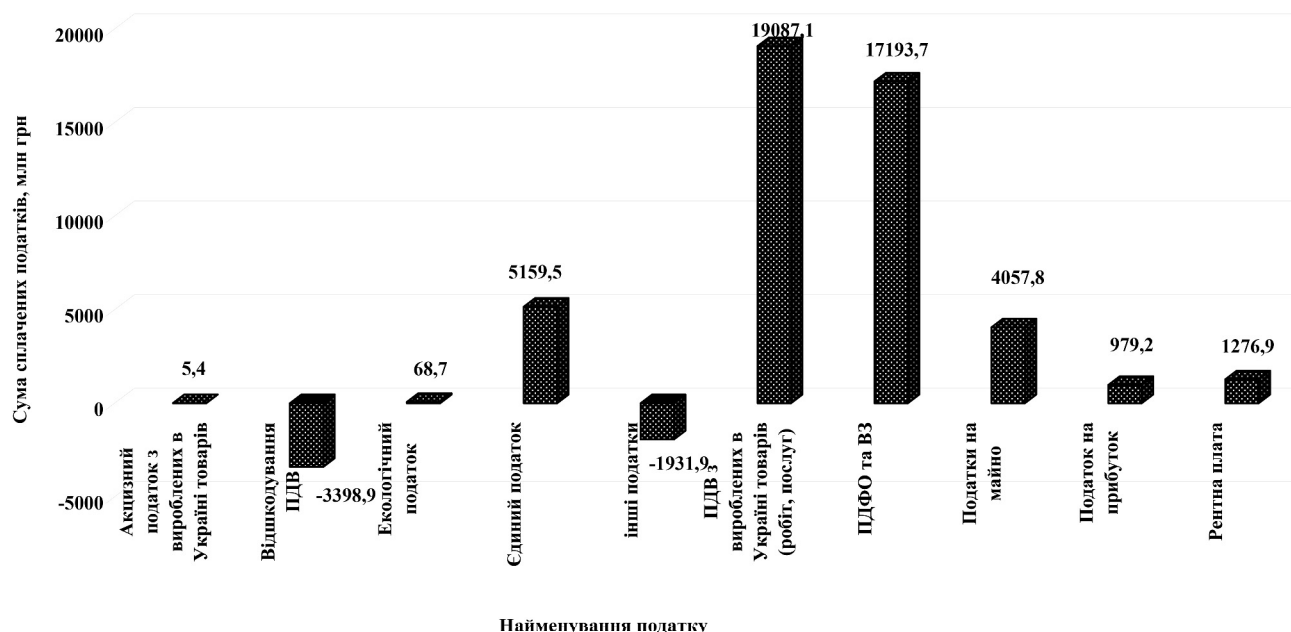

Рис. 2. Податкові надходження по КВЕД "Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство", млн грн

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [13].

господарства населення. Підтримуємо та погоджуємось із зауваженнями Долженко І.І. [14] про те, що на сьогодні нормативна база залишає такі господарства поза правовим полем: вони не сплачують податки, а з іншої сторони, не можуть розраховувати на програми державної підтримки та відповідний соціальний захист.

Частково вирішення цієї проблеми запропоновано в проєкті Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року [15], метою якої є створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для ефективного формування та реалізації державної політики у сфері стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на сільських територіях, у тому числі сімейних фермерських господарств, визначення основних пріоритетів політики та шляхів їх реалізації, спрямованих на стимулювання розвитку малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції, покращення умов господарювання у сільській місцевості, підвищення добробуту сільського населення, запобігання зростанню бідності та депопуляції сільських територій України.

З метою удосконалення процесу оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, Кабінет Міністрів України пропонує ввести новий податок на землю [13]. Так, згідно з проєктом, для земельних ділянок, які використовуються дачними та садовими кооперативами, але не оформлені офіційно, планують ввести мінімальне податкове зобов'язання. Розмір податку залежатиме від грошової оцінки і буде розраховуватися за формулою — з урахуванням коефіцієнту індексації (орієнтовно мінімальна сума податку становитиме 1500 грн з кожного гектара). Ділянки, які не матимуть грошової оцінки, будуть оподатковуватися за єдиною державною ставкою. Проєкт знахо-

Таблиця 5. Перелік програм державної підтримки виробників аграрної продукції та обсяг фінансування, млн грн

Програма	2020 (факт)	2021 (план)	Відхилення, +, -
Часткова компенсація вартості с/г техніки вітчизняного виробництва	1 482,2	1 000	- 482,2
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	1 053,5	1 200	+146,5
Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства	290,0	450	+160
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	102,8	200	+97,2
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції	1 039,1	1 150	+110,9
Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції	X	50	+50
Компенсація втрат посівів на Одещині	X	240	+240
Державна підтримка зрощення	X	50	+50
Підтримка органічного виробництва	X	50	+50
Державна підтримка розвитку картоплярства	X	60	+60
Нішеві культури	X	50	+50
Загальний обсяг державної підтримки	3967,6	4500	+532,4

Джерело: розрахунки авторів на основі [9].

диться на стадії обговорення та потребує обґрунтування.

На наш погляд, удосконалюючи підходи до оподаткування в аграрній сфері, необхідно враховувати той факт, що підвищення податкового тиску без адекватних послаблень в інших аспектах діяльності сільськогосподарських підприємств може призвести до уповільнення розвитку галузі.

Не менш важливим інструментом стимулювання розвитку аграрного сектору поряд з пільговим оподаткуванням є програми державної підтримки (табл. 5).

У 2020 році аграрні підприємства мали можливість отримати фінансування в рамках п'яти державних програм. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, загальний обсяг державної підтримки у 2020 році становив 3967,6 млн грн. На 2021 рік заплановано збільшення фінансування до 4500 млн грн та запровадження нових програм, спрямованих на розвиток аграрно-

Таблиця 6. Оцінка рівня державної підтримки виробників аграрної продукції

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Оцінка загальної підтримки, % від ВВП	0.29	-0.30	-0.08	0.68	0.81	0.48
Оцінка підтримки виробників, % від ВДФ	0.5	-1.4	-0.8	2.1	3.0	1.4
Номінальний коефіцієнт захисту, коефіцієнт	0.96	0.96	0.98	1.01	1.02	1.01
Сільське господарство у ВВП, %	12.1	11.7	10.2	10.1	9.0	-
Зайнятість у сільському господарстві, %	15.26	15.60	15.41	14.87	14.48	-

Джерело: розрахунки авторів на основі [17].

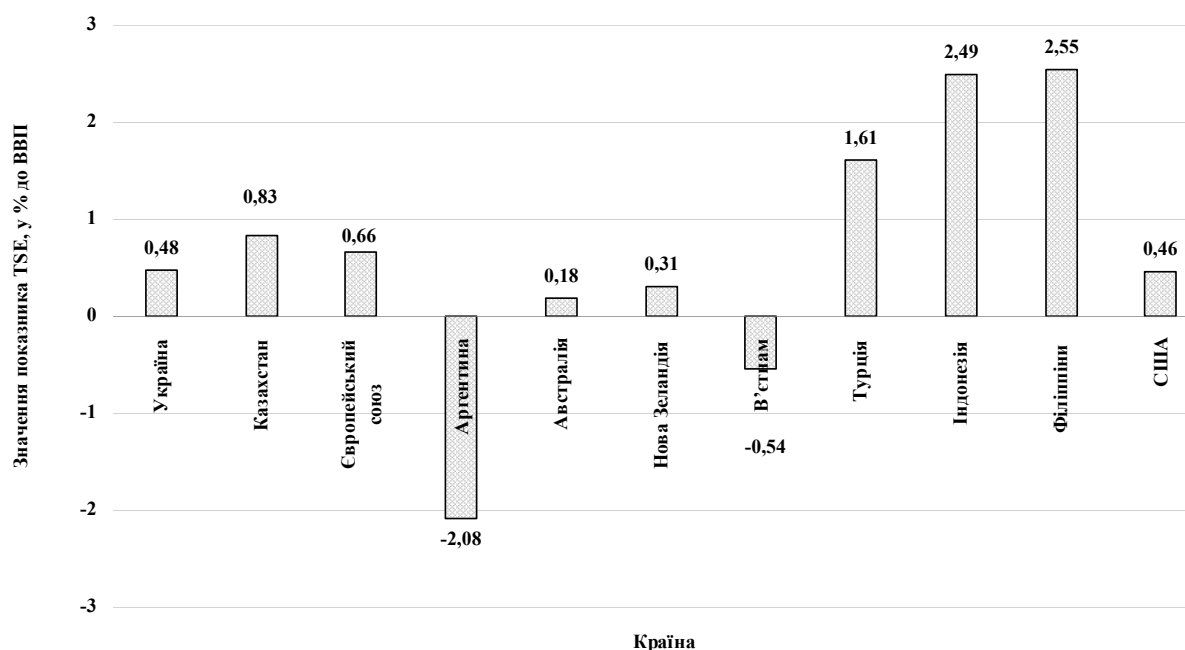

Рис. 3. Оцінка загальної підтримки виробника аграрної продукції, % від ВВП у 2020 році (у розрізі країн світу)

Джерело: побудовано авторами з використанням даних [17].

го страхування, зрошення, органічного виробництва, нішевих культур тощо. Отже, виходячи з даних таблиці 5, спостерігаємо позитивну динаміку щодо зміни показників державної підтримки, але у порівнянні з іншими країнами світу, це не найкращі результати.

Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами свідчить також оцінка підтримки виробника (Producer Support Estimate — PSE) та оцінка загальної підтримки (Total Support Estimate — TSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [17]. ОЕСР публікує щорічний звіт про моніторинг та оцінку сільськогосподарської політики, у якому аналізується розвиток аграрної політики та надаються найновіші оцінки державної підтримки сільського господарства для всіх країн-членів ОЕСР та Європейського Союзу в цілому, а також ключових країн з економікою, що розвивається. У таблиці 6 представлено результати оцінки державної підтримки аграрних виробників в Україні за останні роки.

PSE (producer support estimate) — оцінка підтримки виробника — показник, який включає оцінку широкого кола заходів державної підтримки аграрного сектора: як явні субсидії, так і непрямі податки. Показник TSE (total support estimate) — оцінка загальної підтримки — включає в себе показник PSE, а також вартість усіх інших послуг, які були надані сільськогосподарській галузі.

TSE визначає загальну суму перерозподілу ресурсів, пов'язаного з підтримкою сільського господарства, що фінансується за рахунок споживачів і платників податків за винятком надходжень від імпортного мита.

Отже, виходячи з даних таблиці 6, бачимо, що питома вага сільського господарства у структурі ВВП країни має тенденцію до зниження і у 2019 році становила 9%. Але, у порівнянні з іншими країнами світу, це високий показник. Так, у Європейському союзі, питома вага сільського господарства становить 1,4% ВВП, у Казахстані — 4,5%, у США — 0,9%. Майже не змінився й відсоток зайнятих осіб у сільському господарстві — за останні 5 років зменшення відбулось лише на 0,78%. Показники TSE та PSE, починаючи з 2018 року мають позитивне значення, але у 2020 році — зменшились майже у 2 рази, що й відображає зниження ефективності державної підтримки виробників аграрної продукції. На рисунку 3 представлено результати оцінки загальної підтримки (TSE) у 2020 році у розрізі країн світу.

Отже, у рейтингу країн світу за рівнем загальної підтримки виробника (TSE), Україна випереджає такі країни: Аргентина, В'єтнам, Австралія, Нова Зеландія і, навіть, Сполучені Штати Америки. Орієнтиром для побудови державної політики підтримки сільського господарства в Україні мають стати Філіппіни, Індонезія та Турція — країни, які мають найвищі значення TSE у світі, а отже, й найефективнішу систему державної підтримки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, аграрний сектор в Україні демонструє позитивні зміни та ефективну діяльність, виступає активним платником податків та, відповідно, формує значний відсоток фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Але, попри позитивні зрушення, проблема державної підтримки розвитку виробників аграрної продукції залишається не вирішеною, про що свідчать результати досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку. Для підвищення ефективності державної підтримки, на наш погляд, необхідно:

- розробити методичні підходи до оцінки ефективності використання державних коштів;

- віддавати перевагу тим суб'єктам господарювання, які демонструють високі показники продуктивності та ефективності;

- створити стабільну систему програм державної підтримки, строком на 3—5 років, з тим, щоб аграрні підприємства мали можливість планувати свою діяльність, враховуючи й кошти державних програм;

- збільшити відсоток витрат держави на такі напрями як наукові дослідження, розробки та інфраструктуру для розвитку аграрного сектору в майбутньому;

- заохочувати співпрацю щодо отримання та передачі знань між державними та приватними суб'єктами — на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

У процесі прийняття рішень про удосконалення інструментів та заходів бюджетно-податкового стимулювання діяльності виробників аграрної продукції, варто звернути особливу увагу на господарства населення, які мають потужний потенціал зростання й за умов ефективної державної політики, з урахуванням досвіду зарубіжних країн, можуть забезпечити значне покращення результатів діяльності аграрного сектору й інших галузей економіки країни.

Література:

1. Форкун І.В. Бюджетно-податкова політика регулювання діяльності підприємств агробізнесу України. Інтелект ХХІ. 2019. № 1. С. 111—116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_24 (дата звернення: 12.10.2021).

2. Юрчишена А.В., Паращук О.В. Розвиток механізму оподаткування сільськогосподар-

ських підприємств України. Бізнес Інформ. 2020. № 7. С. 270—277. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-270_277.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

3. Волохова І.С. Механізм оподаткування сільськогосподарських виробників: напрями покращення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 11. С. 20—23. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/11_2017ua/6.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

4. Новак Н.П., Коваль С.В., Круковська О.В. Особливості системи оподаткування сільськогосподарських підприємств в Україні та напрями її вдосконалення з врахуванням зарубіжного досвіду. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 39. С. 29—37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escvu_2018_39_6 (дата звернення: 12.10.2021).

5. Синявська А.В., Онисько С.М. Становлення та перспективи функціонування прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств. Науковий журнал ЛНАУ: Аграрна економіка. 2018. Т. 11. № 1 2. С. 37—45. URL: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2018_11_1-2/7.pdf (дата звернення: 12.10.2021).

6. Місевич М.А., Ходаківський В.М., Макаренко А.М., Павлюк О.М. Напрями державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 19—20. С. 75—81. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.19-20.75 (дата звернення: 12.10.2021).

7. Петлюк А.О., Медведкова Н.С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 105—111. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.105 (дата звернення: 12.10.2021).

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2021).

9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua> (дата звернення: 12.10.2021).

10. Дуб А. Дві сторони однієї медалі. URL: <https://rating.zone/dvi-storony-odniei-medali/> (дата звернення: 12.10.2021).

11. Податки в Україні vs країни ЄС: де платять більше? URL: <https://cost.ua/714-podatky-v-ukrayini-vs-krayiny-eu-de-platyat-bilshe/> (дата звернення: 12.10.2021).

12. Нова система підтримки аграріїв в Україні: хто насправді у вигазі? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agri->

cultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/ (дата звернення: 12.10.2021).

13. Аграрно-політичний сайт України. URL: <https://agropolit.com/pro-agropolitcom> (дата звернення: 12.10.2021).

14. Долженко І.І. Розвиток інструментів податкового регулювання діяльності підприємств аграрної сфери. URL: <https://www.ndifp.com/1076/> (дата звернення: 12.10.2021).

15. Про схвалення Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року: Проект розпорядження КМУ від 22 вересня 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-konceptiyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku> (дата звернення: 12.10.2021).

16. Agricultural policy monitoring and evaluation. URL: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/> (дата звернення: 12.10.2021).

References:

1. Forkun, I.V. (2019), "Budget and tax policy of regulating the activities of agribusiness enterprises of Ukraine", *Intelekt XXI*, Online, Vol. 1, pp. 111—116, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_1_24 (Accessed 12 October 2021).

2. Iurchyshena, L.V. and Parashchuk, O.V. (2020), "Development of the mechanism of taxation of agricultural enterprises of Ukraine", *Biznes-Inform*, Online, vol. 7, pp. 270—277, available at: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-270_277.pdf (Accessed 12 October 2021).

3. Volokhova, I. S. (2017), "The mechanism of taxation of agricultural producers: areas for improvement", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Online, vol. 11, pp. 20—23, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/11_2017ua/6.pdf (Accessed 12 October 2021).

4. Novak, N.P., Koval, S.V. and Krukovska, O.V. (2018), "Features of the system of taxation of agricultural enterprises in Ukraine and directions of its improvement taking into account foreign experience", *Ekonomichnyi visnyk universytetu*. Online, vol. 39, pp. 29—37, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_39_6 (Accessed 12 October 2021).

5. Syniavska, L.V. and Onysko, S.M. (2018), "Formation and prospects of direct taxation of agricultural enterprises", *Naukovyi zhurnal LNAU: Ahrarna ekonomika*. Online, vol. 11, pp. 37—45, available at: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2018_11_1-2/7.pdf (Accessed 12 October 2021).

6. Misevych, M. A., Khodakivskyi, V. M., Makarenko, A. M. and Pavliuk, O. M. (2020), "Directions of state support of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 19—20, pp. 75—78. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.19-20.75.

7. Petliuk, L. O. and Miedviedkova, N. S. (2021), "State support in ensuring the development of the agricultural sector of Ukraine's economy", *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 2, pp. 105—111. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.105.

8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 12 October 2021).

9. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2021), available at: <https://minagro.gov.ua/ua> (Accessed 12 October 2021).

10. Dub, A. (2019), "Two sides of the same coin", Online, available at: <https://rating.zone/dvi-storony-odniiei-medali/> (Accessed 12 October 2021).

11. CASE Ukraine (2019), "Taxes in Ukraine vs EU countries: where do they pay more?", Online, available at: <https://cost.ua/714-podatky-v-ukrayini-vs-krayiny-eu-de-platyat-bilshe/> (Accessed 12 October 2021).

12. Niv'ievs'kyj, O. and Nejter, R. (2019), "The new system of support for farmers in Ukraine: who really wins?", Online, available at: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agricultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/> (Accessed 12 October 2021).

13. Agrarian and political site of Ukraine (2020), available at: <https://agropolit.com/pro-agropolitcom> (Accessed 12 October 2021).

14. Dolzhenko, I.I. (2020), "Development of tools for tax regulation of agricultural enterprises", Online, available at: <https://www.ndifp.com/1076/> (Accessed 12 October 2021).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "Draft order On approval of the Concept of stimulating the development of entrepreneurship in rural areas until 2030", available at: <https://minagro.gov.ua/ua/npa/pro-shvalennya-konceptiyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku> (Accessed 20 March 2021).

16. OECD (2020), "Agricultural policy monitoring and evaluation", available at: <https://www.oecd.org/agriculture/topics/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation/> (Accessed 12 October 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.

УДК 657.6:657.372.12

Т. О. Меліхова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит,
Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0002-9934-8722

Л. К. Феофанов,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, аналізу оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0002-0753-7412

Д. В. Присяжнюк,

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: 0000-0003-1259-2261

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.32

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДИКИ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ

T. Melikhova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing,
Engineering Educational and Scientific Institute of Zaporizhzhya National University

L. Feofanov,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting
and Auditing, Engineering Educational and Scientific Institute of Zaporizhzhya National University

D. Prysiazhniuk,

Master's student of the Department of Accounting and Auditing, Engineering Educational
and Scientific Institute of Zaporizhzhya National University

IMPROVING THE ORGANIZATION AND METHODS OF INTERNAL AND EXTERNAL CONTROL OF PAYMENTS TO SUPPLIERS

У сучасному світі постачальники відіграють велику роль, оскільки від злагодженої роботи з контрагентами залежить ритмічність роботи підприємства. Якщо розглядати загалом кредиторську заборгованість, то найбільша питома вага припадає саме на розрахунки з постачальниками. Важливе завдання для організації безперебійної роботи підприємства є встановлення чітких правил роботи з контрагентами, які доречно зазначати у договорі. Від цього буде залежати правильність організації та ведення обліку, а також ефективність проведення внутрішнього та зовнішнього контролю.

Метою роботи є удосконалення методики внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками.

Метою внутрішнього та зовнішнього розрахунків з постачальниками є перевірка законності здійснення розрахунків, оформлення первинних документів з постачальниками і правильності їх відображення в обліку.

Завдання проведення внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками, а саме перевірити: проведення інвентаризації, правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників та їм оплати, наявність претензій постачальникам по поставкам та їх погашення, правильність віднесення заборгованості на рахунки обліку та повноти розрахунків з ними.

Удосконалена методика внутрішнього контролю розрахунків з постачальниками, яка на відміну від існуючих включає анкету, загальний план, програму, робочі документи, а саме: проведення інвентаризації, правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників та їм оплати, наявність претензій постачальникам по поставкам та їх погашення, правильність віднесення заборгованості на рахунки обліку та повноти розрахунків з ними. Запропонована методика проведення перевірки надасть змогу охопити всі аспекти обліку розрахунків з постачальниками, дослідити законність здійснення розрахунків, правильність оформлення первинних документів з постачальниками і відображення їх в обліку. Це дозволить при проведенні внутрішнього контролю вчасно виявити порушення та зменшити помилки при зовнішньому контролі, що в свою чергу підвищить ефективність їх роботи.

In today's world, suppliers play a major role, as the coordinated work with contractors depends on the rhythm of the enterprise. If we consider the accounts payable as a whole, then the largest share falls on the settlements with suppliers. An important task for the organization of the smooth operation of the enterprise is to establish clear rules for working with contractors, which should be specified in the contract. The correctness of the organization and maintenance of accounting, as well as the effectiveness of internal and external control will depend on this.

The purpose of the work is to improve the methodology of internal and external control of settlements with suppliers.

The purpose of internal and external settlements with suppliers is to verify the legality of settlements, registration of primary documents with suppliers and the correctness of their reflection in the account.

The task of internal and external control of settlements with suppliers, namely to check: inventory, the correctness of accounting for assets from suppliers and their payment, the presence of claims on suppliers and their repayment, the correctness of the debt to the accounts and completeness of settlements with them.

Improved method of internal control of settlements with suppliers, which in contrast to the existing ones includes questionnaire, general plan, program, working documents, namely: inventory, correct registration of assets from suppliers and their payment, the presence of claims on suppliers and their repayment, the correctness of the assignment of debts to the accounts and the completeness of settlements with them. The proposed method of verification will cover all aspects of accounting for payments to suppliers, to investigate the legality of settlements, the correctness of the primary documents with suppliers and their reflection in the account. This will allow for internal control to detect violations in a timely manner and reduce errors in external control, which in turn will increase the efficiency of their work.

Ключові слова: розрахунки з постачальниками, внутрішній контроль, зовнішній контроль, анкета, план, програма, робочі документи.

Key words: settlements with suppliers, internal control, external control, questionnaire, plan, program, working documents.

ВСТУП

У сучасному світі постачальники відіграють велику роль, оскільки від злагодженої роботи з контрагентами залежить ритмічність роботи підприємства. Якщо розглядати загалом кредиторську заборгованість, то найбільша питома вага припадає саме на розрахунки з постачальниками. Важливе завдання для організації безперебійної роботи підприємства є встановлення чітких правил роботи з контрагентами, які доречно зазначати у договорі. Від цього буде залежати правильність організації та ведення обліку, а також ефективність проведення внутрішнього та зовнішнього контролю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями внутрішнього та зовнішнього контролю займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бескоста Г.М., Бутинець Ф.Ф., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Піча Ю.В., Подмешальська Ю.В., Салига С.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Автори розглядають дане питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення внутрішнього та зовнішнього контролю кредиторської заборгованості. Проте саме питання методики внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з поста-

чальниками розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є удосконалення методики внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Метою внутрішнього та зовнішнього розрахунків з постачальниками є перевірка законності здійснення розрахунків, правильності оформлення первинних документів з постачальниками і відображення їх в обліку.

Завдання проведення внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками, а саме перевірити: проведення інвентаризації, правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників та їм оплати, наявність претензій постачальникам по поставкам та їх погашення, правильність віднесення заборгованості на рахунки обліку та повноти розрахунків з ними.

Анкету внутрішнього контролю розрахунків з постачальниками подано в таблиці 1. У програмі внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками відображає основні процедури для вирішення основних завдань перевірки.

Таблиця 1. Анкета внутрішнього контролю розрахунків з постачальниками

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Який документ регулює відношення з постачальниками: - договір; - усна домовленість?				
2	Якими первинними документами оформлюється надходження матеріалів від постачальників: - накладна; - товарно-транспортна накладна?				
3	Якими первинними документами оформлюється надходження матеріалів від постачальників: - платіжним дорученням; - видатковим касовим ордером?				
4	Чи проводиться звірка розрахунків з постачальниками?				
5	Чи використовуються довіреності для отримання активів від постачальників?				
6	Чи були виявлені нестачі при доставці активів від постачальників?				
7	Якою кореспонденцією рахунків відображається надходження матеріалів від постачальників: - Дт 201 Кт 631; - Дт 20 Кт 68; - Дт 20 Кт 37				
8	Якою кореспонденцією рахунків відображається оплата з поточного рахунку постачальникам: - Дт 631 Кт 311; - Дт 68 Кт 31; - Дт 37 Кт 30				
9	Як працює підприємство з постачальниками: - за попередньою оплатою; - оплата після отримання активів				

Таблиця 2. Загальний план проведення внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками

Етап перевірки	Процедури контролю	Докази для перевірки	Період проведення	Виконавці
1	2	3	4	5
Попередній	Знайомство з бізнесом клієнта, планування проведення контролю розрахунків з постачальниками	Установчі документи, наказ про облікову політику		
Фактичний	Проведення інвентаризації розрахунків з постачальниками	Акт звірки даних постачальників з даними підприємства по залишкам заборгованості		
Основний	Перевірити правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників	Накладна, товарно-транспортна накладна, картка складського обліку матеріалів, відомість обліку залишків матеріалів на складі, доручення		
	Перевірити правильність оформлення оплати постачальникам	Платіжні доручення, видатковий касовий ордер		
	Перевірити наявність претензій постачальникам по поставкам	Акт оприбуткування матеріалів, виставлені претензії постачальника, договори		
	Перевірити погашення претензій постачальниками по договорам	Платіжні доручення, видатковий касовий ордер, накладні		
	Перевірка правильності віднесення заборгованості постачальників на рахунки обліку	Журнал 3, Відомості 3		
	Перевірка повноти розрахунків з постачальниками	Договори, накладні, платіжні доручення		
Заклучний	Складання звіту за результатами внутрішнього контролю	Вивчення робочих документів внутрішнього контролю		

Таблиця 3. Програма внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками

№	Мета контролю	Перелік процедур контролю	Метод перевірки	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Звірка даних постачальників з даними підприємства по залишкам заборгованості	Проведення інвентаризації розрахунків з постачальниками	Документальна перевірка	РП-1			
2	Впевнитись у правильності оформлення первинних документів на оприбуткування активів від постачальників	Перевірити правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників	Документальна перевірка	РП-2			
3	Впевнитись у правильності оформлення первинних документів на оплату постачальникам	Перевірити правильність оформлення оплати постачальникам	Документальна перевірка	РП-3			
4	Дослідити виникнення претензій постачальникам по поставкам	Перевірити наявність претензій постачальникам по поставкам	Документальна перевірка	РП-4			
5	Дослідити погашення претензій постачальниками по договорам	Перевірити погашення претензій постачальниками по договорам	Документальна перевірка	РП-5			
6	Дослідити правильність віднесення заборгованості постачальників на рахунки обліку	Перевірка правильності віднесення заборгованості постачальників на рахунки обліку	Документальна перевірка	РП-6			
7	Дослідити повноту розрахунків з постачальниками	Перевірка повноти розрахунків з постачальниками	Документальна перевірка	РП-7			

Таблиця 4. Проведення інвентаризації розрахунків з постачальниками

Підприємство	Договір №, дата	Залишок за даними підприємства	Залишок за даними постачальника	Відхилення

Таблиця 5. Перевірити правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників

Документ на постачання							
Найменування	Наявність номеру	Наявність дати	Наявність кількості	Наявність суми без ПДВ	Наявність суми з ПДВ	Наявність підпису	Наявність печатки

Таблиця 6. Перевірити правильність оформлення оплати постачальникам

Документ на оплату							
Найменування	Наявність номеру	Наявність дати	Наявність призначення	Наявність суми	Наявність підпису	Наявність печатки	Примітки

Таблиця 7. Перевірити наявність претензій постачальникам по поставкам

Підприємство	Договір		За документами очікували отримати від постачальників		Фактично отримано від постачальників		Відхилення (нестача)	
	№	дата	Кіл-сть	Сума	Кіл-сть	Сума	Кіл-сть	Сума

Таблиця 8. Перевірити погашення претензій постачальниками по договорам

Підприємство	Договір		Виставлена претензія		Погашена претензія		Відхилення	
	№	дата	Кіл-сть	Сума	Кіл-сть	Сума	Кіл-сть	Сума

Таблиця 9. Перевірка правильності віднесення заборгованості постачальників на рахунки обліку

Найменування постачальника	Договір	Сума заборгованості	Субрахунки	Термін погашення	Примітки
			631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»		
			632 «Розрахунки з іноземними постачальниками»		

Таблиця 10. Перевірка повноти розрахунків з постачальниками

Найменування постачальника	Договір	За даними підприємства, грн		За даними контролю, грн		Відхилення, грн	
		Попередня оплата	Отримання матеріалів	Попередня оплата	Отримання матеріалів	Попередня оплата	Отримання матеріалів

Одержавши в процесі попереднього планування дані про підприємство, контролер приступає до розробки загального плану внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками (табл. 2). План внутрішнього та зовнішнього контролю складається з переліку робіт на основних етапах перевірки і строків їх виконання із зазначенням джерел інформації.

Програму внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками наведено в таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками пропонуємо робочі документи внутрішнього та зовнішнього контролю (табл. 4—10), які стануть обґрунтованими доказами якісного проведення перевірки.

ВИСНОВКИ

Удосконалена методика внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план, програму, робочі документи, а саме: проведення інвентаризації, правильність оформлення оприбуткування активів від постачальників та їм оплати, наявність претензій постачальникам по поставкам та їх погашення, правильність віднесення заборгованості на рахунки обліку та повноти розрахунків з ними. Запропонована методика проведення перевірки надасть змогу охопити всі аспекти обліку розрахунків з постачальниками, дослі-

дити законність здійснення розрахунків, правильність оформлення первинних документів з постачальниками і відображення їх в обліку. Це дозволить при проведенні внутрішнього контролю вчасно виявити порушення та зменшити помилки при зовнішньому контролі, що в свою чергу підвищить ефективність їх роботи.

Література:

1. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Бескос-та Г.М. Аудит: навч.-метод. посібник. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 184 с.
2. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Бескос-та Г.М. Організація і методика аудиту: навч.-метод. посібник. Запоріжжя: ЗДІА, 2015. 190 с.
3. Меліхова Т.О. Визначення витрат господарської діяльності підприємства. Бізнес Інформ. Харків: ХНЕУ, НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України, ВД "Інжек". 2013. № 3. С. 254—258.
4. Меліхова Т.О., Ніколаєнко Н.С. Розробка програми аудиту виробничих запасів для підвищення фінансової безпеки підприємства. Економіка та держава. 2017. № 1. С. 51—55.
5. Меліхова Т.О., Манойло Т.В. Проблемні аспекти відображення в обліку ТМЦ та обладнання при віднесенні до капітальних інвестицій відповідно до П(С)БО та МСФЗ. Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія "Економіка". Дніпропетровськ: 2014, Вип. 3. № 10/1. Т. 22. С. 158—164.
6. Макаренко А.П., Меліхова Т.О. Методичні підходи до проведення внутрішнього

аудиту звіту про фінансові результати в системі управління економічною безпекою підприємства. Матеріали тез доповідей Міжнар. наук.-прак. конф. "Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів". 11 листопада 2015 р. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 118—120.

7. Макаренко А.П., Меліхова Т.О. Теоретико-методичні основи та практичні підходи до вдосконалення аудиту лізингових операцій. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. № 6. С. 164—171.

8. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2018. 632 с.

9. Меліхова Т.О., Федоров І.О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз в системі управління фінансової безпеки підприємства. Агросвіт. 2018. № 2. С. 63—70.

10. Макаренко А.П. Державний фінансовий контроль / А.П. Макаренко, І.Я. Максименко, Т.О. Меліхова, О.П. Зоря навч. посібник для ВНЗ: [гриф ЗДІА]. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. — 280 с.

11. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2017. P. 268—275.

12. Меліхова Т.О., Верьовкіна А.С. Удосконалення методики перевірки грошових коштів у національній валюті. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 1. С. 24—29. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.1.24

13. Меліхова Т.О., Чакалова Н.С., Середенко Т.С. Удосконалення методичних засад аудиту операцій з готівкою та на рахунках у банку для підвищення ефективності управління підприємством. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 5. С. 32—41. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.5.32

14. Меліхова Т.О. Методичні засади проведення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями та замовниками для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Агросвіт. 2019. № 9. С. 17—24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.9.17

15. Меліхова Т.О., Лукашова М.А. Удосконалення методики внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6826>

16. Меліхова Т.О., Журавель К.О. Методичні підходи до проведення внутрішнього аудиту товарів для своєчасного виявлення загроз в системі управління економічної безпеки підприємства. Інвестиції: практика та досвід, 2019. № 2. С. 56—63.

17. Меліхова Т.О., Алексютіна Т.В. Розробка системи знаків виявлених помилок для удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Економічний форум. Луцьк: АНТУ, 2013. С. 391—396.

18. Maksymenko I., Melikhova T., Zorya O., Fatiukha N., Chumak O. Fiscal audit development in the system of budget process management. Academy of Accounting and Financial Studies journal, 2018. vol. 22, is. 6, 7 p.

19. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Подמשальська Ю.В., Чакалова Н.С. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник. Запоріжжя: ЗДІА, 2018. 602 с.

20. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності — інструмент управління та фінансової безпеки. Часопис економічних реформ. 2014. № 1. С. 26—32.

21. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Удосконалення облікових реєстрів з метою своєчасного управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою. Економічний вісник університету. 2014. Вип. 22 (1). С. 85—95.

22. Меліхова Т.О., Троян О.В., Бондаренко І.В. Удосконалення методики внутрішнього аудиту розрахунків з постачальниками для підвищення економічної безпеки підприємства. Економіка та держава. 2019. № 2. С. 88—93. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.2.88

23. Меліхова Т.О. Методичні засади проведення внутрішнього аудиту розрахунків з підзвітними особами для підвищення ефективності діяльності підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 10—17. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.10

24. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посібник: рек. вченою радою ЗДІА. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 260 с.

25. Меліхова Т.О., Філатова А.І. Методологічні аспекти організації обліку та аудиту матеріалів та палива на підприємстві. Агросвіт. 2020. № 21. С. 26—34. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.26

26. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті: навчальний посібник для здо-

бувачів вищої освіти за рівнем бакалавра зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування" за денною та заочною формою навчання. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 400 с.

27. Салига С.Я., Меліхова Т.О. Аудит податків суб'єктів господарювання: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2011. 224 с.

28. Меліхова Т.О., Герасименко Ю.М. Розробка програми аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня фінансової безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2018. № 24. С. 46—53. DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.46

29. Меліхова Т.О., Гребенюк О.В. Удосконалення методичних підходів до аудиту надходження основних засобів для підвищення рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 27—32. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.27

30. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за рівнем бакалавра зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування" за денною та заочною формою навчання, Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 400 с.

References:

1. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2016), *Audyt [Audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

2. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2015), *Orhanizatsiya i metodyka audyt [Organization and method of audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Melikhova, T.O. (2013), "Determination of expenses of the economic activity of the enterprise", *Zhurnal "Biznes Inform"*, vol. 3, pp. 254—258.

4. Melikhova, T.O. and Nikolayenko, N.S. (2017), "Development of an inventory audit program to increase financial security of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 51—55.

5. Melikhova, T.O. and Manoylo, T. V. (2014), "Problematic aspects of the registration of the TMC and the equipment when attributed to capital investments in accordance with P (C) BO and IFRS", *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol. 10/1, pp. 158—164.

6. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2015), "Methodological approaches to internal audit of the financial results report in the system of management of economic safety of the enterprise", *Materialy tez dopovidey Mizhnar. nauk.-prak. konf. "Suchasni problemy modernizatsiyi ta strukturnykh transformatsiy ekonomiky Ukrayiny i rehioniv"*, [Materials of

Abstracts International sciences — prak conf. "Modern problems of modernization and structural transformations of the economy of Ukraine and regions"], KPU, Zaporizhzhya, Ukraine, 11 nov, pp. 118—120.

7. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2016), "Theoretical and methodological foundations and practical approaches to improving the audit of leasing operations", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, vol. 6, pp. 164—171.

8. Melikhova, T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formyrovanye, kontrol', efektyvnist' [Economic security of the enterprise: formation, control, efficiency]*, Kherson, Ukraine.

9. Melikhova, T.O. and Fedorov, I.O. (2018), "Internal control of inventory for timely detection of threats in the system of financial security management of the enterprise", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 63—70.

10. Makarenko, A.P. Maksymenko, I. Ya. Melikhova, T. O. and Zorya, O.P. (2017), *Derzhavnyy finansovyy kontrol', [State financial control]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

11. Maksymenko, I. and Melikhova, T. (2017), "Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, No. 5, pp. 268—275.

12. Melikhova, T. and Verovkina, A. (2019), "Improvement of checking method of cash assets in national currency", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 24—29. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.1.24

13. Melikhova, T., Chakalova, N. and Serechenko, T. (2019), "Improvement of methodological principles of audit of operations with cash and cash within the bank for improvement of efficiency of business management", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 32—41. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.5.32

14. Melikhova, T. (2019), "Methodical principles of settlements internal control with buyers and customers for increasing the efficiency of financial and economic activity of the enterprise", *Agrosvit*, vol. 9, pp. 17—24. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.9.17

15. Melikhova, T. and Lukashova, M. A. (2019), "Improvement of the methodology of accounts internal audit with accountable persons for improving the economic security of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6826> (Accessed 16 Dec 2019). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.30

16. Melikhova, T.O. and Zhuravel', K.O. (2019), "Methodical approaches to conducting internal

audit of goods for timely detection of threats in the system of management of economic security of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 56—63.

17. Melikhova, T.O. and Alekseytina, T.V. (2013), "Development of a system of signs of detected errors to improve the audit of payments with suppliers and contractors", *Ekonomichnyy forum*, pp. 391—396.

18. Maksymenko, I. Melikhova, T. Zorya, O. Fatiukha, N. and Chumak, O. (2018), "Fiscal audit development in the system of budget process management", *Academy of Accounting and Financial Studies journal*, vol. 22, pp. 6—7.

19. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. Podmeshalska, Y.V. and Chakalova, N.S. (2018), *Bukhhalterskyi oblik: navch.-metod. posibnyk* [Accounting: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

20. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Information base for filling in simplified reporting — a tool for management and financial security", *Chasopys ekonomichnykh reform*, vol. 1, pp. 26—32.

21. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Improving accounting records in order to manage the enterprise in a timely manner and monitor its financial security", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 22 (1), pp. 85—95.

22. Melikhova, T., Troyan, O. and Bondarenko, I. (2019), "Improvement of internal audit method of settlements with suppliers for increasing enterprise economic security", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 88—93. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.2.88.

23. Melikhova, T. (2019), "Methodical principles of internal audit conducting of accounts with accountable persons for improving the efficiency of enterprise activity", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 10—17. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.9.10

24. Makarenko, A.P., Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Podatkove planuvannya ta minimizatsiya podatkovykh ryzykiv: navch. posibnyk* [Tax planning and minimization of tax risks: teaching. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

25. Melikhova, T. and Filatova, A. (2020), "Methodological aspects of the organization of accounting and auditing of materials and fuel at the enterprise", *Agrosvit*, vol. 21, pp. 26—34. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.26.

26. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2020), *Teoriya i metody dokumentuvannya v obliku ta audyti* [Theory and

methods of documentation in accounting and auditing], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

27. Salyha, S.Ya. and Melikhova, T.O. (2011), *Audyt podatkov sub'ektiv hospodariuvannya* [Audit of Taxes of Business Entities], KPU, Zaporizhzhya, Ukraine.

28. Melikhova, T. and Herasymenko, Yu. (2018), "The development of a program audit of the receipt of fixed assets for raising the level of financial security at the enterprise", *Agrosvit*, vol. 24, pp. 46—53. DOI: 10.32702/2306-6792.2018.24.46.

29. Melikhova, T. and Hrebeniuk, O. (2020), "Improvement of methodical approaches to audit of fixed assets acquisition for increasing of a level of enterprise economic security", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 27—32. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.27

30. Makarenko, A.P., Melikhova, T. O. and Chakalova, N.S. (2020), *Teoriya i metody dokumentuvannya v obliku ta audyti* [Theory and methods of documentation in accounting and auditing], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2021 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

УДК 338.27

О. В. Добровольська,
д.е. н., професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-4159-8446
М. А. Рондова,
студентка, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-4141-2509

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.40

ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА ЯК МЕТОДУ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

O. Dobrovolska,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University
M. Rondova,
Student, Dnipro State Agrarian and Economic University

FORECASTING BANKRUPTCY AS A METHOD FOR ASSESSING THE FINANCIAL CONDITION OF THE COMPANY

У статті розглянуто загальні підходи до визначення поняття "фінансовий стан" у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Вивченню проблем організації фінансового стану на присвячено праці таких науковців: О.Я. Базилінської, Р.О. Костирко, Г.О. Крамаренко, М.Д. Білик, І.О. Бланка, В.В. Ковальова, К.В. Ізмайлової, М.Я. Коробової, Л.А. Лахтіонової тощо. Проаналізовано основні завдання аналізу та його мета. Виділено загальні напрями фінансового аналізу. Особливу увагу приділено основним підходам, доцільності вибору методу оцінювання. Зазначено важливість застосування моделей оцінки банкрутства для визначення рівня фінансового стану підприємства. Охарактеризовано різні варіанти методики прогнозування банкрутства, виконана їх порівняльна характеристика. Оглянуто основні економіко-математичні моделі. За рахунок обраних математичних методів здійснено фінансове оцінювання підприємства на прикладі СТОВ "Дніпро-Н". У статті застосовані такі методи оцінки: за Альтманом, Лісом, Терещенко, Таффлером, Спрінгейтом. За допомогою визначеного комплексу основних показників та отриманої узагальненої оцінки, проаналізовано поточний та перспективний стан підприємства. Розраховані значення представлені в таблиці з висновками до кожної моделі. Виділені основні проблеми в діяльності підприємства. Доведено результативність обраних методик на практиці. Обґрунтована необхідність в оцінці фінансового стану задля запобігання банкрутства підприємства, подальшого його зміцнення та фінансової стійкості, а також можливості здійснювати ефективну політику за для його стабілізації. Визначено актуальність проведення розрахунків. Окрім того, висвітлено основні переваги застосування моделей перед іншими наявними. Для проведення розрахунків у статті розглянуті загальні показники фінансового аналізу аграрного підприємства, що найчастіше застосовуються на практиці. Запропоновано здійснювати оцінку фінансового стану за показниками, які враховують всі особливості діяльності сільськогосподарського підприємства за сучасних умов господарювання. Наведено основні позитивні та негативні сторони в діяльності підприємства, виконані висновки. За рахунок визначених значень показників виконане прогнозування за основними п'ятьма моделями. Застосовані в статті методики дають змогу оцінити наявну ситуацію підприємства, врахувати існування потенційної загрози банкрутства, обґрунтовувати застосування наступних дій в проведенні аналізу. Проте вони мають певні недоліки, бо не враховують всі галузеві відмінності та особливості. При використанні декількох методів у статті представлено дієвий інструмент діагностики, за допомогою якого одна методика доповнює іншу. За рахунок цього здійснено діагностичні висновки щодо настання банкрутства в перспективі. Виявлено, що настання банкрутства не можливе за будь-якою моделлю. Підприємство має гарний фінансовий стан, ефективну господарську діяльність та економічний розвиток.

This article examines the general approaches to the definition of the concept of "financial condition" in the works of domestic and foreign scientists. To study the problems of organization of the financial situation the works of such scientists as: O.Y. Bazilinskaya, R.O. Kostirko, G.O. Kramarenko, M.D. Bilik, I.O. Blanka, V.V. Kovalova, K.V. Izmailova, M.Y. Korobova, L.A. Lakhtionova. The main tasks of the analysis and its goal were analyzed. The main directions of financial analysis are seen. Particular attention is paid to the basic approaches, the feasibility of selecting the method of evaluation. The importance of using bankruptcy assessment models for determining the level of financial condition of the company

was noted. Different variants of bankruptcy forecasting methods are characterized, their comparative characteristic is shown. The main economic and mathematical models are reviewed. By means of reverse mathematical methods the financial assessment of the company was carried out on the application of "Dnipro-N". The article uses such methods of evaluation as: Altman, Lis, Tereschenko, Taffler, Sprangate. With the help of the identified set of key indicators and received a total assessment, analyzed the current and future status of the company. The calculated values are presented in the table with the conclusions to each model. The main problems in the activity of the enterprise are seen. The effectiveness of the reverse techniques in practice is presented. The necessity of assessing the financial situation for preventing the bankruptcy of the company, its further reduction and financial stability, as well as the possibility of implementing an effective policy for its stabilization was substantiated. The relevance of carrying out the calculations is indicated. Moreover, the main advantages of using the models over other available ones are highlighted. To carry out the calculations, the article reviewed the general indicators of financial analysis of agrarian enterprises, which are most often used in practice. It is required to carry out an assessment of the financial situation by indicators that take into account all the specifics of agricultural enterprises in the current conditions of economic management. The main positive and negative sides in the activities of the enterprise, the findings. At the expense of the specified values of the indicators forecasting for the basic nine models was carried out. The methods used in the article allow to estimate the present situation of the company, to take into account the existence of potential threat of bankruptcy, to determine the use of further actions in the analysis. However, they have some shortcomings, because they do not take into account all departmental features and peculiarities. When using several methods, the article presents a valid tool of diagnostics, by means of which one method supplements another one. Due to this fact the diagnostic conclusions about the occurrence of bankruptcy in the future were made. It was found that the occurrence of bankruptcy is not possible for any model. The company has a good financial situation, efficient business activities and economic development.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансовий аналіз, прибутковість, фінансові показники, платоспроможність, банкрутство.

Key words: financial resources, financial analysis, profitability, financial indicators, sustainability, bankruptcy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день для забезпечення вдалого розвитку підприємства актуальним стає питання реальної оцінки його фінансового стану та конкурентів на ринку. Для кожного підприємства фінансовий стан є найбільш важливою характеристикою в економічній діяльності. За результатами його оцінки, управлінський персонал має змогу виділити основні сильні та слабкі сторони господарства, оцінити можливості компанії у відносинах з партнерами та знайти відповіді на питання задля прийняття рішень на перспективу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Визначенню сутності поняття "фінансовий стан підприємства" та методам його оцінки було присвячено роботи таких науковців: О.Я. Базилінської, Р.О. Костирко, Г.О. Крамаренко, М.Д. Білик, І.О. Бланка, В.В. Ковальова, К.В. Ізмайлової, М.Я. Коробової, Л.А. Лахтіонової тощо.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття сутності фінансового стану та необхідності у проведенні фінансового аналізу підприємства, а також визначення основних методів та способів його дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Будь-яке підприємство для того аби забезпечити постійне виробництво та мати змогу виконувати свої зобов'язання, постійно аналізує свій фінансовий стан та займається пошуками оптимізації роботи організації. Фінансовий стан підприємства представляє собою результат взаємодії кожного з елементів системи фінансових відносин. Це сукупність показників, за допомогою яких встановлюється наявність, розміщення та використання грошових ресурсів. Метою здійснення фінансового аналізу є оцінка фінансових параметрів діяльності підприємства.

До основних завдань фінансового аналізу відносять [3]:

- визначення поточного стану підприємства;
- оцінка зміни фінансового стану в перспективі;
- виявлення основних факторів, які передбачають зміни фінансового стану організації;
- прогнозування зміни фінансового стану підприємства у майбутньому.

Оцінити фінансовий стан за допомогою декількох показників майже неможливо, тому їх групують і виділяють такі напрями фінансового аналізу підприємства [5]:

- аналіз майнового потенціалу;
- аналіз фінансового потенціалу;

Таблиця 1. Значення показників СТОВ "Дніпро-Н" за 2016–2020 роки, тис. грн

Фактичні показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відношення 2020 р. до 2016 р., %
Власний оборотний капітал	13321	12396	13788	15263	21503	161,42
Активи всього	21150	23618	26388	29979	37620	177,87
Прибуток до виплати %	5973	7209	7333	4473	4287	71,77
Власний капітал	8940	11950	15164	15215	15393	172,18
Чистий дохід	31325	32321	38180	37057	36796	117,47
Нерозподілений прибуток	8933	11943	15157	15208	15386	172,24
Зобов'язання	10832	11276	10970	14582	22201	204,96
Чистий прибуток	2776	3010	3214	51	178	6,41
Виробничі запаси	10802	10040	368	427	795	7,36
Короткострокові зобов'язання	8000	8000	8700	9259	14510	181,38
Позиковий капітал	12210	11668	11224	14764	22227	182,04
Операційний прибуток	3365	4356	5049	2075	2415	71,77
Прибуток до оподаткування	2776	3010	3214	51	178	6,41

- аналіз фінансових результатів;
- аналіз руху грошових коштів;
- аналіз ймовірності банкрутства тощо.

У процесі здійснення аналізу фінансового стану підприємства використовуються різноманітні методи та прийоми. Варто зазначити, що найбільш поширеними є такі методи оцінки: балансові методи, оцінка за допомогою коефіцієнтів, рейтингове оцінювання, комплексна інтегральна оцінка тощо [7].

З метою уникнення краху організацій були розроблені також різноманітні методики щодо прогнозування майбутнього стану підприємств. Питання діагностики банкрутства підприємства стали досить актуальними в економічній науці. Така увага зумовлена тим, що банкрутство певного суб'єкта господарювання порушує макроекономічну рівновагу, а тому його запобігання та підтримка є дуже важливою на ринку економічних відносин.

Аналіз можливого банкрутства можна здійснити за допомогою існуючих підходів для оцінки та прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. Виділяють основні чотири підходи [1]:

- експертні методи;
- економіко-математичні методи;
- штучні інтелектуальні системи;
- методи оцінки фінансового стану.

Під час здійснення прогнозування ймовірності банкрутства по підприємству виділяють сукупність показників, які характеризують його фінансове становище. Причому в аналізі можуть бути основні дані відповідних показ-

ників за декілька років, що дозволяє оцінити схильність підприємства до банкрутства з урахуванням фактору часу. Обираючи необхідну модель для аналізу, можна отримати точний результат [4].

Для прикладу, зробимо огляд економіко-математичних моделей, які найчастіше використовуються на практиці. На жаль, вони не надають повної інформації про час настання можливої кризи, проте вказують на проблеми та причини настання банкрутства.

Для розрахунків показників вірогідності банкрутства скористаємося даними зі статистичної звітності СТОВ "Дніпро-Н" (табл. 1).

Проаналізувавши таблицю 1, можна побачити, що частка активів на підприємстві зросла майже вдвічі. Це говорить про безперебій-

ну роботу та підвищення економічного потенціалу. Власний капітал також суттєво зріс — на 72,18%. Проте, підприємство функціонує як за рахунок власних, так і позикових коштів. Вони також збільшилися на 82,04%. Спостерігається збільшення частки нерозподіленого прибутку на 72,24%. Варто звернути увагу на те, що станом на 2020 рік кредити підприємства дорівнювали 22201 тис. грн, що становить у двічі більше, ніж у 2016 році. Прибуток від основної діяльності підприємства за п'ять років трохи зменшився і у 2016 році становив 2415 тис. грн. Швидкими темпами зростав дохід від реалізації товарів, що показує на збільшення економічних можливостей підприємства. Показник підвищився на 17,47% у 2020 році. Однак було виявлено зменшення показника чистого прибутку в порівнянні з 2016 роком — на 94%. Така тенденція говорить про негативний вплив останніх політичних подій, накопичених боргів та незначного підвищення собівартості продукції. Варто відмітити позитивну тенденцію 2020 року у порівнянні з 2019 роком. Прибуток підприємства зріс у два рази порівняно з минулим роком. Отже, дані статистичної звітності свідчать про поступове підвищення загальної прибуткової діяльності підприємства.

Використаємо фактичні фінансові показники СТОВ "Дніпро-Н" за п'ять років задля діагностики його банкрутства.

Для проведення розрахунків застосуємо п'ятифакторну модель Альтмана як метод прогнозу фінансового стану підприємства.

Таблиця 2. Шкала визначення стану підприємства за моделлю Е. Альтмана

Розраховані значення критерію (індексу)	Ймовірність банкрутства
1,8	Дуже висока
1,81-2,6	Висока
2,61-2,9	Низька
2,91-3,0	Дуже низька

Формула розрахунку показника має вигляд:

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + 0,999x_5 \quad (1),$$

де x_1 — відношення власного оборотного капіталу до всього активів;

x_2 — відношення нерозподіленого прибутку до всього активів;

x_3 — відношення прибутку до виплати відсотків до всього активів;

x_4 — відношення власного капіталу до зобов'язань;

x_5 — відношення чистого доходу до всього активів.

Узагальнюючий показник Z може дорівнювати значенню у межах $[-14; +22]$.

Для того щоб визначити ймовірність банкрутства-порівнюється розрахований індекс із його критичним значенням (табл. 2).

За формулою розрахунку моделі Е. Альтмана спрогнозуємо можливість банкрутства СТОВ "Дніпро-Н" за останні п'ять років:

1. $Z(2016 \text{ р.}) = 0,6898 + 0,5782 + 1,3223 + 0,7801 + 1,5147 = 4,89$;
2. $Z(2017 \text{ р.}) = 0,6270 + 0,8042 + 0,9012 + 0,8011 + 1,2237 = 4,36$;
3. $Z(2018 \text{ р.}) = 0,6298 + 0,7079 + 1,0247 + 0,6144 + 1,6149 = 4,60$;
4. $Z(2019 \text{ р.}) = 0,6011 + 0,7102 + 4,9236 + 0,6212 + 1,2349 = 8,09$;
5. $Z(2020 \text{ р.}) = 0,6859 + 0,5725 + 0,3759 + 0,3545 + 0,9770 = 2,97$.

Результати проведених розрахунків за обраною моделлю свідчать, що ймовірність банкрутства СТОВ "Дніпро-Н" є дуже низькою. Дуже важливим є той факт, що на відміну від більшості інших моделей оцінки ймовірності банкрутства, після розрахунку показника за даною моделлю, можна визначити зону ризику, в якій перебуває підприємство, а не тільки засвідчити факт вже наявної кризи. Як бачимо, аналіз показав, що підприємство є достатньо платоспроможним та в змозі гасити свої основні зобов'язання. Обраний метод фінансового аналізу дав нам змогу отримати точну оцінку економічного стану підприємства і показав свою дієвість на практиці. Проте для того, аби прогноз був більш обґрунтованим, доцільно комплексно використовувати одночасно різні методи аналізу фінансового стану [2].

Тому визначимо ймовірність банкрутства СТОВ "Дніпро-Н" за допомогою найпоширеніших моделей прогнозування банкрутства підприємства.

Розроблена дискримінантна модель О. Терещенка застосовується у такому вигляді:

$$Z = 1,5x_1 + 0,08x_2 + 10x_3 + 5x_4 + 0,3x_5 + 0,1x_6 \quad (2),$$

де x_1 — грошовий потік/зобов'язання;

x_2 — валюта балансу/зобов'язання;

x_3 — чистий прибуток/валюта балансу;

x_4 — чистий прибуток/виручка від реалізації;

x_5 — виробничі запаси/виручка від реалізації;

x_6 — виручка від реалізації/валюта балансу.

Здобуті значення Z — показника можна інтерпретувати так:

$Z > 2$ — фінансово стійке підприємство;

$1 < Z < 2$ — порушена фінансова рівновага підприємства, але при вчасному антикризовому управлінні банкрутство не загрожує;

$0 < Z < 1$ — підприємству загрожує банкрутство за умови не здійснення санаційних заходів;

$Z < 0$ — підприємство є напівбанкрутом.

Розрахуємо значення показника за п'ять років:

1. $Z(2016 \text{ р.}) = 4,3770 + 0,1562 + 1,1313 + 0,4430 + 0,1034 + 0,1148 = 6,50$;
2. $Z(2017 \text{ р.}) = 4,2990 + 0,1676 + 1,2740 + 0,4655 + 0,0952 + 0,1368 = 6,44$;
3. $Z(2018 \text{ р.}) = 5,2206 + 0,1924 + 1,2180 + 0,4210 + 0,0029 + 0,1447 = 7,19$;
4. $Z(2019 \text{ р.}) = 3,8195 + 0,1644 + 0,0170 + 0,0070 + 0,0035 + 0,1226 = 4,31$;
5. $Z(2020 \text{ р.}) = 2,4855 + 0,1356 + 0,0800 + 0,0240 + 0,0065 + 0,0978 = 2,83$.

Таким чином, діяльність підприємства є прибутковою. Така модель прогнозування ризиків стати банкрутом враховує як галузі спеціалізації підприємства, так і структуру капіталу.

Для визначення прогнозування банкрутства, а також побудови моделі платоспроможності використовують таку модель, як модель Р. Таффлера:

$$Z = 0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4 \quad (3),$$

де x_1 — відношення прибутку від реалізації продукції до короткострокових зобов'язань;

x_2 — відношення оборотних активів до зобов'язань;

x_3 — відношення короткострокових зобов'язань до всіх активів;

x_4 — відношення власного капіталу до позичкового капіталу;

Якщо $Z > 0,3$, то у фірми хороші довгострокові перспективи, а якщо Z менше ніж $0,2$, то банкрутство більш ніж ймовірне.

Розрахуємо ймовірність стати банкрутом за останні роки:

1. $Z(2016 \text{ р.}) = 2,0750 + 0,1599 + 0,0681 + 0,1172 = 2,42$;
2. $Z(2017 \text{ р.}) = 2,1412 + 0,1429 + 0,0609 + 0,1639 = 2,51$;
3. $Z(2018 \text{ р.}) = 2,3259 + 0,1634 + 0,059 + 0,2162 = 2,76$;
4. $Z(2019 \text{ р.}) = 2,1212 + 0,1361 + 0,0556 + 0,1657 = 2,48$;
5. $Z(2020 \text{ р.}) = 1,3440 + 0,1258 + 0,0694 + 0,1108 = 1,6$.

Таблиця 3. Моделі діагностики ймовірності банкрутства на прикладі СТОВ "Дніпро-Н"

Модель банкрутства	Нормативне значення	Фактичне значення	Висновок по СТОВ «Дніпро-Н»
Е. Альтмана	$Z < 1,81$ – дуже висока ймовірність банкрутства; [1,81–2,67] – середня; [2,67 – 2,99] – невелика; $Z > 2,99$ – дуже низька	2016 р. – 4,89; 2017 р. – 4,36; 2018 р. – 4,60; 2019 р. – 8,09; 2020 р. – 2,97	Підприємство фінансово стабільне
О. Терещенка	$Z > 2$ – фінансово стійке підприємство; $1 < Z < 2$ – порушена фінансова рівновага, необхідним є проведення антикризового управління; $0 < Z < 1$ – загрожує банкрутство, необхідними є санаційні заходи; $Z < 0$ – підприємство є напівбанкрутом	2016 р. – 6,50; 2017 р. – 6,44; 2018 р. – 7,19; 2019 р. – 4,31; 2020 р. – 2,83	Діяльність підприємства прибуткова
Р. Таффлера	Критичне значення $Z \leq 0,2$	2016 р. – 2,42; 2017 р. – 2,51; 2018 р. – 2,76; 2019 р. – 2,48; 2020 р. – 1,6	Фінансова стійкість є високою
Р. Ліса	Критичне значення $Z \leq 0,037$	2016 р. – 0,08; 2017 р. – 0,08; 2018 р. – 0,08; 2019 р. – 0,07; 2020 р. – 0,07	Загроза банкрутства відсутня
Спрінгейта	$Z < 0,862$ – висока ймовірність банкрутства; $Z > 2,45$ – мінімальна ймовірність банкрутства	2016 р. – 1,67; 2017 р. – 1,7; 2018 р. – 1,66; 2019 р. – 0,99; 2020 р. – 0,99	Фінансове становище достатньо стабільне

За моделлю Р. Таффлера ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства дуже низька. Оцінимо зону ризику, в якій перебуває "Дніпро-Н" за допомогою моделі Р. Ліса:

$$Z = 0,063x_1 + 0,092x_2 + 0,057x_3 + 0,001x_4 \quad (4),$$

де x_1 — оборотний капітал/загальна вартість активів;

x_2 — операційний прибуток/загальна вартість активів;

x_3 — нерозподілений прибуток/загальна вартість активів;

x_4 — власний капітал/позичковий капітал.

Критичне значення $Z \leq 0,037$. Підставимо значення для розрахунку:

$$1. Z (2016 \text{ р.}) = 0,0397 + 0,0146 + 0,0241 + 0,0070 = 0,08;$$

$$2. Z (2017 \text{ р.}) = 0,0331 + 0,0169 + 0,0288 + 0,0010 = 0,08;$$

$$3. Z (2018 \text{ р.}) = 0,0329 + 0,0176 + 0,0327 + 0,0013 = 0,08;$$

$$4. Z (2019 \text{ р.}) = 0,0321 + 0,0064 + 0,0289 + 0,0010 = 0,07;$$

$$5. Z (2020 \text{ р.}) = 0,0360 + 0,0059 + 0,0233 + 0,0070 = 0,07.$$

Відповідно до розрахунків за моделлю Ліса, можна стверджувати, що загроза ймовірності банкрутства відсутня.

Більш точно спрогнозувати банкрутство можна також за допомогою моделі Спрінгейта. Якщо показник $Z < 0,862$, то підприємство — потенційний банкрут, якщо $Z > 2,451$, то банкрутство майже неможливе. Загальний вигляд моделі такий:

$$Z = 1,03x_1 + 3,07x_2 + 0,66x_3 + 0,4x_4 \quad (5),$$

де x_1 — відношення власного оборотного капіталу до загальної кількості активів;

x_2 — відношення прибутку до виплати відсотків до загальної кількості активів;

x_3 — відношення прибутку до оподаткування до поточних зобов'язань;

x_4 — відношення чистого доходу до загальної кількості активів.

$$1. Z (2016 \text{ р.}) = 0,409 + 0,8669 + 0,1692 + 0,5924 = 1,67;$$

$$2. Z (2017 \text{ р.}) = 0,0341 + 0,9369 + 0,1762 + 0,5474 = 1,7;$$

$$3. Z (2018 \text{ р.}) = 0,0339 + 0,8532 + 0,1933 + 0,5788 = 1,66;$$

$$4. Z (2019 \text{ р.}) = 0,0331 + 0,4580 + 0,0023 + 0,4944 = 0,99;$$

$$5. Z (2020 \text{ р.}) = 0,0371 + 0,3497 + 0,0053 + 0,6039 = 0,99.$$

За моделлю Спрінгейта можна забезпечити достатній рівень надійності, щоб спрогнозувати банкрутство в майбутньому. Простежується зменшення показника Z з роками, що говорить про скрутне становище на підприємстві в останні два роки. Таким чином, за для попередження банкрутства в перспективі, підприємству слід приділити увагу ефективному антикризовому управлінню.

Виходячи з усього сказаного, результати проведеного аналізу та діагностики банкрутства для СТОВ "Дніпро-Н" за п'ять років, свідчать нам про достатньо стабільний фінансовий стан підприємства, ефективну господарську діяльність та економічний розвиток.

У таблиці 3 представлені основні моделі аналізу фінансового стану для СТОВ "Дніпро-Н" за 2016—2020 роки.

Варто відмітити, що оцінку ймовірності банкрутства необхідно проводити не лише тоді, коли підприємство вже має загрозу стати банкрутом, а й з метою своєчасного діагностування банкрутства та запобігання кризових явищ.

Отже, моделі діагностики кризового стану підприємства дають нам можливість за допомогою декількох показників отримати загальну інформацію про стан підприємства [6]. Дослідження та пошук шляхів визначення фінансового стану підприємства та його аналізу є надзвичайно важливою складовою успішної роботи підприємства, тому що його оцінка зможе допомогти раціонально змобілізувати фінансові ресурси, виділити напрями покращення фінансового стану та уникнути виникнення кризових ситуацій в перспективі.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все сказане, можна виділити, що під час фінансового аналізу підприємства використовуються різні методи та прийоми. Вони залежать від того, що саме досліджується та з якою метою. Оскільки чимало підприємств мають незадовільний фінансовий стан або ж знаходяться у стані кризи, методи фінансового аналізу є досить нагальними та можуть позитивно вплинути на ситуацію. Застосування описаної методики дає змогу оцінити наявну ситуацію підприємства, врахувати існування потенційної загрози банкрутства, обґрунтовувати застосування наступних дій в проведенні аналізу. Оцінка фінансового стану підприємства, спрямована на його підтримку, містить постійний моніторинг стану підприємства, контроль, розробку заходів при виникненні кризових явищ тощо. Для цього є необхідність у постійному систематичному фінансовому аналізі, проведенні методів вдосконалення фінансового стану, прогнозування перспектив розвитку в майбутньому.

Література:

1. Бикова В.Г., Буяковський В.В., Ряснянський Ю.М. Фінансове планування як складова управління фінансово-економічним потенціалом на підприємствах загальнодержавного значення. Вісник Тернопільського державного економічного університету. 2015. № 1. С. 26—35.
2. Петрович Й.М., Прокопишин-Рашкевич Л.М. Економіка та фінанси підприємств: підручник. Львів, 2014. 408 с.

3. Ковтун Н.В. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2014. 527 с.

4. Москаленко В.П., Пластун О.Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 6. С. 180—192.

5. Квасницька Р.С., Кордонець І.М. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2015. № 2. С. 130—135.

6. Добровольська О.В., Дуброва Н.П. MDA-аналіз для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі АВ ТОВ "АГРОЦЕНТР К"). Проблеми системного підходу в економіці. 2021. Вип. № 1 (81). С. 53—59.

7. Добровольська О.В., Ясинська Д.В. Сучасна парадигма діагностики фінансового стану підприємства в період кризи. Економічний простір. 2021. Вип. 166. С. 81—84.

References:

1. Bikova, V.G., Buryakovsky, V.V. and Riasnyanskiy, Y.M. (2015), "Financial Planning as a Component of Financial and Economic Potential Management in Enterprises of Nationwide Importance", Journal of the Ternopil State Economic University, vol. 1, pp. 26—35.
 2. Petrovich, J.M. and Prokopyshyn-Rashkevich, L.M. (2008), *Economika i finansy pidpryyemstva* [Economics and finance of enterprises], Lviv, Ukraine.
 3. Kovtun N.V. (2014), *Finansovyy analiz: navchal'nyj posibnyk* [Financial Analysis: A Study Guide], All-Union Research Center "Kyiv University", Kyiv, Ukraine.
 4. Moskalenko, V.P. and Plastun O.L. (2016), "Complex assessment of the financial state of the enterprise as a basis for diagnostics of its bankruptcy", *Actual problems of economics*, vol. 6, pp. 180—192.
 5. Kvasnitska, R.S. and Kordonets, I.M. (2015), "Step-by-step diagnostics of the critical state and the probability of bankruptcy of the enterprise", *Journal of Khmelnytsky National University*, vol. 2, pp. 130—135.
 6. Dobrovolska, O.V. and Dubrova, N.P. (2021), "MDA-analysis for assessing the probability of bankruptcy of the company (on the application of AV TOV "AGROCENTER K")", *Problems of the System Approach in Economics*, vol. 1, pp. 53—59.
 7. Dobrovolska, O.V. and Yasinska, D.V. (2021), "Modern Paradigm of Diagnostics of the Financial State of the Enterprise during the Crisis", *Economical Space*, vol. 166, pp. 81—84.
- Стаття надійшла до редакції 10.10.2021 р.*

УДК 636.082.26

Ю. В. Масюк,к. е. н., доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0001-6445-806X

Г. С. Мамчур,

студентка, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0003-2667-804X

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.20.46

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПРИБУТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Yu. Masyuk,

PhD in Economics, associate professor, professor of finance, banking and insurance
Dnipro State Agrarian and Economic University

H. Mamchur,

Student, Dnipro State Agrarian and Economic University

FINANCIAL MANAGEMENT OF THE PROFIT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE

Досліджено сутність та особливості фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства. Доведено, що отримання прибутку є обов'язковою умовою функціонування підприємства. Прибуток розглядається як критерій ефективності відтворення і як показник, що відображає кінцевий результат інтенсивного і екстенсивного розвитку підприємства. Зокрема, сільськогосподарські підприємства працюють за принципом самофінансування і самоокупності діяльності. Зважаючи на це, отримання прибутку виступає досить важливим результативним показником їх діяльності. Досліджено основні завдання системи фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства. Доведено, що головною метою фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарських підприємств є забезпечення максимізації добробуту їх власників в поточному і перспективному періоді. Встановлено, що для ефективного фінансового менеджменту прибутку необхідно здійснювати удосконалення існуючих і розробку нових інструментів управління, реалізацію механізмів і стратегій управління прибутком, які відповідають сучасним економічним умовам діяльності вітчизняних підприємств.

The essence and features of financial management of the profit of the agricultural enterprise are investigated. It is proved that making a profit is a prerequisite for the operation of the enterprise. Profit is considered as a criterion for the effectiveness of reproduction and as an indicator that reflects the end result of intensive and extensive development of the enterprise. In particular, agricultural enterprises operate on the principle of self-financing and self-sufficiency. In view of this, making a profit is a very important performance indicator of their activities. The main tasks of the system of financial management of profits of agricultural enterprises are proved. It is proved that the main purpose of financial management of profits of agricultural enterprises is to ensure maximization of welfare of their owners in the current and future period. It is established that for effective financial management of profit it is necessary to improve existing and develop new management tools, implement mechanisms and strategies for profit management that meet the modern economic conditions of domestic enterprises. It should be noted that being the most important indicator of the financial activity of the enterprise, profit occupies a central place in the management system of the financial system of the agricultural enterprise. In the modern economic development of the country and the formation of real independence of agricultural enterprises, profit has acquired a new meaning, because in market conditions it is not only the main source of economic activity of any enterprise, but also a stimulus to its activities. However, each company has its own problems of profit management, which require detailed consideration by the company itself. Given the above, we believe that for effective financial management of agricultural profits it is important to implement the following measures: — actively use advertising and media to raise awareness of customers about the services offered to increase new areas of demand;

— to improve the skills of employees, which is accompanied by an increase in their productivity; continuously increase the level of service, ensure the completeness of services provided; — continuously analyze the state of competitors, identify their strengths and weaknesses, use experience; — reduce the level of circulation costs; this can be ensured by increasing sales of services, the implementation of internal reserves of their savings and other areas of economic activity.

Ключові слова: прибуток, менеджмент, фінансовий менеджмент, підприємство, управління, ризик, фінансові ресурси.

Key words: profit, management, financial management, enterprise, management, risk, financial resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах становлення і розвитку ринкових відносин підприємства можуть і повинні самостійно формувати свої фінансові ресурси, основними джерелами яких є прибуток. Отримання прибутку є обов'язковою умовою функціонування підприємства. Прибуток розглядається як критерій ефективності відтворення і як показник, що відображає кінцевий результат інтенсивного і екстенсивного розвитку підприємства. Сучасні умови ринкового середовища, що супроводжуються ускладненням економічних і фінансових взаємовідносин суб'єктів господарювання, наростанням кризових процесів в економіці, диктують необхідність вироблення нових підходів до управління господарською діяльністю підприємств, переосмислення і вдосконалення управлінських інструментів, у числі яких особливе місце займають аналітичні процедури. Актуалізація методики фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства, виступає одним з найважливіших напрямків в області вдосконалення управлінської діяльності. Недооцінка отриманих результатів призводить до втрати значної частини доходів, до нестачі фінансових ресурсів, до стагнації розвитку сільськогосподарського підприємства. Для ефективного управління діяльністю сільськогосподарського підприємства необхідно знати, за рахунок чого формується його прибуток, який його взаємозв'язок з грошовими потоками і який їхній вплив на ступінь розвитку бізнесу. Проблематика фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства потребує постійних наукових досліджень та доопрацювань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарських підприємств досліджували у своїх працях такі вітчизняні та закордонні науковці: Кошкалда І.В., Непочатенко О.О., Рудь О.Г., Пігуль Н.Г., Череп А.В., Орликовський М.О., Гришковець В.В., Зелінський Р.С., Мордюк В.В., Сагайдак-Нікітюк Р.В., Гончаров А.Б. та ін.

Попри те, що здобутки науковців у галузі даного питання є надзвичайно вагомими, проте, велика кількість важливих питань залишається не-

дослідженою і потребує подальших наукових обґрунтувань.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті ґрунтується на дослідженні сутності та особливостей здійснення фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сільськогосподарські підприємства працюють за принципом самофінансування і самоокупності діяльності. Зважаючи на це, отримання прибутку виступає досить важливим результативним показником діяльності сільськогосподарського підприємства. Саме від розміру отриманого прибутку створюються фонди, резерви та інші види власного капіталу. Грамотне управління фінансовими результатами надає велике вплив на результативність і ефективність діяльності підприємства. Фінансові результати формуються в результаті перевищення доходів над витратами. Поняття фінансових результатів несе в собі великий економічний сенс. Оскільки в поняття прибуток включаються такі показники, як виручка, повна собівартість виробленої та реалізованої продукції, інші доходи і витрати, а також інші елементи. Враховуючи важливість фінансового менеджменту для будь якого підприємства розглянемо детально різні погляди науковців відносно сутності прибутку та особливостей його фінансового менеджменту.

За твердженням Кошкалда І.В.: "Прибуток — найважливіша фінансова категорія. Він є показником, що відображає фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, обсяг і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. Зміст будь-якої підприємницької діяльності полягає у досягненні економічного ефекту у вигляді прибутку. Одночасно прибуток впливає на зміцнення комерційного розрахунку, інтенсифікацію виробництва при будь-якій формі власності. Він є не лише джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, а й джерелом формування бюджетних коштів держави. Визначаючи поняття управ-

ління прибутком, необхідно чітко усвідомлювати, що прибуток не є безпосереднім об'єктом управління, оскільки його абсолютна величина є активним показником і безпосередньо залежить від зміни абсолютних величин інших фінансових показників господар" [1, с. 14].

Непочатенко О.О. та Рудь О.Г. звертають увагу на те, що: "у сучасній економічній науці розглядають три різних види прибутку: бухгалтерський, економічний та податковий. Економічний прибуток — це величина фінансового результату, який може бути одержаний за умови найбільш ефективного використання коштів. Податковий прибуток — це деяка умовна величина, яка розраховується відповідно до правил, передбачених податковим законодавством, і призначена для визначення об'єкта оподаткування. А бухгалтерський прибуток характеризує рівень господарювання підприємств і лише він може бути джерелом фінансування виробничо-технічного та соціального розвитку господарюючого суб'єкта, і джерелом доходів державного бюджету" [2, с. 257].

Аналізуючи вищеведене звернемо увагу на те, що, представлені різновиди прибутку визначають за видами обліку. А саме, бухгалтерський та податковий обліки показують результативність діяльності підприємства в минулому за певний період звітний та характеризуються створенням форм фінансової і податкової звітності, а саме: Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал і податкові декларації з метою аналізу функціонування підприємства та його стану фінансового, і також з метою розрахунку податку на прибуток і інших різновидів податків. На противагу вище зазначеному облік управлінський спрямований на перспективні періоди та його призначення ґрунтується на тому щоб допомагати управлінцям підприємства здійснювати планування стосовно вирішення питань характеру економічного.

Важливим етапом виступає дослідження сутності прибутку з точки зору діючого законодавства.

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" прибуток: "це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати, а збиток — це перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати" [3].

З точки зору законодавства податкового фінансові результати і прибуток відповідно до ст. 134 Податкового кодексу України трактується так: "прибуток визначають зменшенням суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг і суму інших витрат звітного податкового періоду" [4].

За твердженням Пігуль М.Г.: "Прийняття управлінських рішень щодо формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств є надзвичайно важливим аспектом їх діяльності і передбачає розробку певних організаційно-методичних заходів з метою створення цілісної системи управління прибутком підприємств. Основними елементами організаційно-методичної системи управління прибутком є: організаційне забезпечення; інформаційне забезпечення; системи і методи планування прибутку; системи і методи внутрішнього контролю" [5, с. 127].

Аналізуючи різні варіанти трактування сутності прибутку сільськогосподарського підприємства та його фінансового менеджменту наголосимо на тому, що прибуток сільськогосподарського підприємства — основне внутрішнє джерело формування фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його розвиток. Чим вище рівень генерування прибутку підприємства в процесі його господарської діяльності, тим менше його потреба в залученні фінансових коштів із зовнішніх джерел і вище рівень самофінансування його розвитку, реалізації стратегічних цілей, підвищення конкурентних позицій на ринку. На відміну від інших внутрішніх джерел формування фінансових ресурсів підприємства прибуток є постійно відтвореним ресурсом і його відтворення в умовах успішного господарювання здійснюється на розширеній основі. Отримання прибутку є обов'язковою умовою функціонування підприємства. Прибуток розглядається як критерій ефективності відтворення і як показник, що відображає кінцевий результат інтенсивного і екстенсивного розвитку підприємства.

Фінансовий менеджмент прибутку сільськогосподарського підприємства є процесом цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт для отримання певних фінансових результатів. Способи формування та розподілу прибутку вимагають постійного вдосконалення методів фінансового менеджменту цими процесами з боку керівників і фінансових менеджерів.

Стратегічна спрямованість системи фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства ґрунтується на обґрунтуванні перспективних напрямів діяльності сільськогосподарського підприємства на основі комплексного аналізу та оцінки стану ринкового середовища, рівня одержуваної і перспективної прибутку, можливостей управління прибутком з метою її підвищення на основі використання різних внутрішніх фірмових резервів.

Головною метою фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарських підприємств є забезпечення максимізації добробуту їх власників в поточному і перспективному періоді. Система фінансового менеджменту прибутку покликана вирішувати основні завдання, які представлені на рисунку 1.

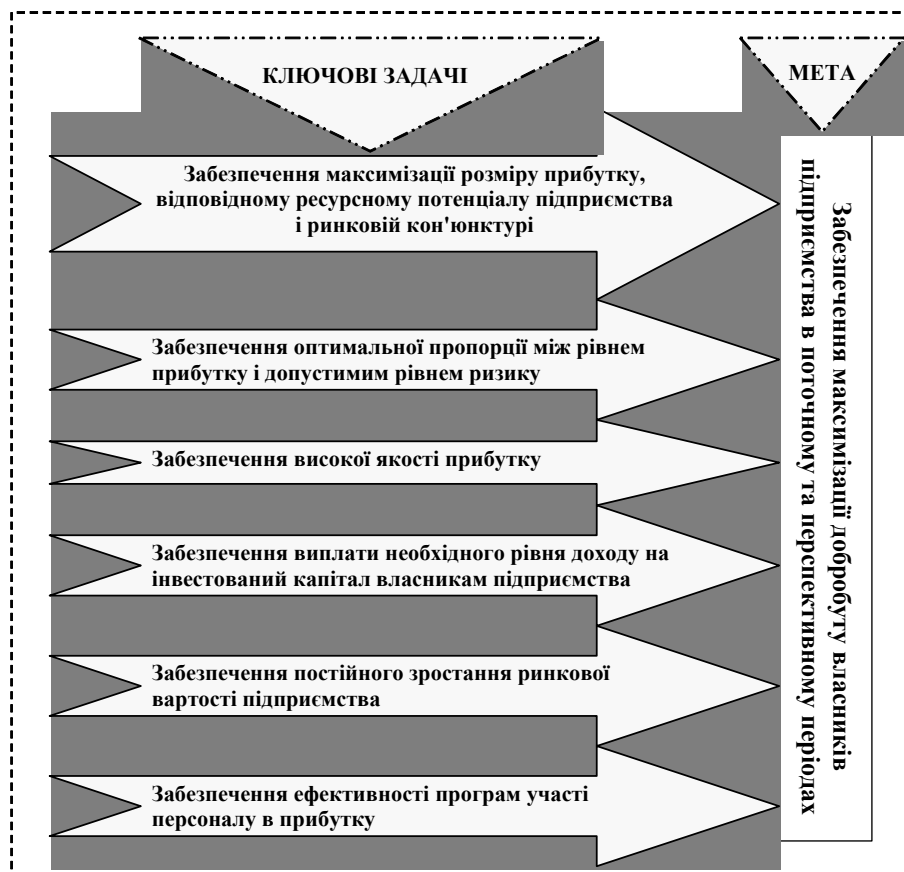

Рис. 1. Завдання системи фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства

Джерело: сформовано автором.

Досліджуючи особливості ефективності управління підприємства в цілому та управління прибутком зокрема Череп А.В. охарактеризовує ефективність управління через: "виконання завдань, що дозволяють мінімізувати фінансові ризики, які пов'язані передусім з платоспроможністю підприємства — своєчасним погашенням зобов'язань перед кредиторами, сплатою податків, виплатою заробітної плати тощо. Безперечно, система управління підприємством повинна швидко пристосовуватися до ринкових умов розвитку, тобто остання повинна бути гнучкою і динамічною. Як показує практика, відсутність у даний час такої системи управління не дозволяє підприємствам відразу і відповідним чином реагувати на зміни, що відбуваються в ринковому середовищі" [6, с. 47].

Науковці Орликовський М.О., Гришковець В.В., Зелінський Р.С., Мордюк В.В. стверджують, що: "вітчизняні сільськогосподарські підприємства найчастіше є виробниками сировини, а не продукції для кінцевого споживання. Тому механізм формування ефективності в них буде залежати від перерозподілу доходів на всіх етапах створення додаткової вартості. Порушення процесів обміну та перерозподілу доходів між виробниками сільськогосподарської сировини і вироб-

никами кінцевих продуктів спричинило до того, що ефективність у перших часто є нерентабельною, а в останніх рентабельною. Поглибило цю проблему й те, що протягом останніх років в умовах вільного обігу капіталу, зовнішні і внутрішні інвестиції спрямовувались у переробні галузі, а в сільськогосподарських підприємствах основним джерелом інвестицій залишались власні кошти" [7, с. 99].

Для реалізації дієвого механізму фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарських підприємств Сагайдак-Нікітюк Р.В. та Гончаров А.Б. рекомендують:

1. Проводити ефективну кадрову політику. Це повинно зменшити для господарства витрати часу на виробництво одиниці продукції, за умови забезпечення максимально продуктивного та кваліфікованого персоналу.
2. Підвищувати ефективність збутової політики підприємств. Оскільки від реалізації продукції залежить отриман-

ня доходу, необхідно приділяти їй більше уваги.

3. Уникати непродуктивних витрат шляхом їх нормування, планування та аналізу.
4. Підвищувати якість продукції і ліквідовувати втрати від браку. На дохідність господарства впливає модернізація продукції або зняття з виробництва неконкурентоспроможних товарів. Господарство не зможе отримати максимальний можливий дохід, який був попередньо запланований, оскільки може зазнати підвищення витрат через виробництво неконкурентоспроможної продукції.
5. Підвищувати ефективність маркетингу. Багато нових видів виробів не купуються на ринку саме через відсутність дієвого механізму рекламування та заохочування покупців.
6. Застосовувати жорсткий контроль за всіма витратами. З метою проведення керівниками підрозділів найточнішого контролю за всіма ділянками роботи необхідно забезпечити їх всіма необхідними засобами" [8, с. 133].

Варто зазначити, що будучи найважливішим показником фінансової діяльності підприємства, прибуток займає основне місце в системі управління фінансовою системою сільськогосподарського підприємства. В умовах сучасного економічного розвитку країни та формування реальної самостійності сільськогосподарських підприємств

прибуток набув нового змісту, оскільки в ринкових умовах він виступає не лише основним джерелом розвитку господарської діяльності будь-якого підприємства, але і стимулом його діяльності.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Підводячи підсумок проведеного дослідження наголосимо на тому, що прибуток є головною рушійною силою ринкової економіки, що забезпечує інтереси держави, власників, персоналу підприємства. Для ефективного фінансового менеджменту прибутку необхідно здійснювати удосконалення існуючих і розробку нових інструментів управління, реалізацію механізмів і стратегій управління прибутком, які відповідають сучасним економічним умовам діяльності вітчизняних підприємств. Однак у кожного окремого підприємства існують свої проблеми управління прибутком, які вимагають детального розгляду з боку самого підприємства. Враховуючи вищенаведене ми вважаємо, що для результативного фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства важливо реалізовувати такі заходи: активно застосовувати рекламу і засоби інформації для підвищення інформованості покупців про пропоновані послуги для збільшення нових напрямів попиту; підвищувати кваліфікацію працівників, що супроводжується зростанням продуктивності їхньої праці; безперервно підвищувати рівень обслуговування, забезпечувати повноту послуг, що надаються; безперервно аналізувати стан конкурентів, виявляти їх сильні і слабкі боки, використовувати досвід; знижувати рівень витрат обігу; це може бути забезпечено за рахунок зростання обсягу продажу послуг, реалізації внутрішніх резервів їх економії та інших напрямів господарської діяльності. Перспективним напрямком подальших наукових досліджень виступає аналіз ключових особливостей та ролі левериджу в системі фінансового менеджменту прибутку сільськогосподарського підприємства.

Література:

1. Кошкालда І.В. Управління прибутком сільськогосподарських підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2015. Вип. 161. С. 12—21.
2. Непочатенко О.О., Рудь О.Г. Економічний зміст поняття "прибуток" підприємств. Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. 2007. Вип. 64. Ч. 2. С. 256—260.
3. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" затверджене наказом МФУ України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Пігуль Н.Г. Управління прибутком підприємства. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2010. № 28. С. 125—132.
6. Череп А.В. Удосконалення управління фінансовими ресурсами з метою підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання. Формування ринкових відносин в Україні. 2005. № 7 (50). С. 44—48.
7. Орликовський М.О., Гришковець В.В., Зелінський Р.С., Мордюк В.В. Управління прибутком підприємства як умова його ефективного функціонування. Агросвіт. 2020. № 1. С. 96—102.
8. Сагайдак-Нікітюк Р.В., Гончаров А.Б. Управління господарською діяльністю підприємства: навч. посіб. Харків: Зебра, 2015. 256 с.

References:

1. Koshkalda, I. V. (2015), "Profit management of agricultural enterprises. Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture", Visnyk Kharkivskogo nacionalnogo tekhnichnogo universytetu sil'skogo gospodarstva imeni Petra Vasylenka, vol. 161, pp. 12—21.
2. Nepochatenko, O.O. and Rudj, O.Gh. (2007), "The economic meaning of the concept of "profit" of enterprises", Zbirnyk naukovykh pracj Umanskogo derzhavnogo aghrarnogo universytetu, vol. 64, pp. 256—260.
3. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "National Regulation (standard) of accounting 1 "General requirements for financial reporting", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
4. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Pighulj, N.Gh. (2010), "Enterprise profit management", Problemy i perspektyvy rozvytku bankiv'skoi systemy Ukraïny, vol. 28, pp. 125—132.
6. Cherep, A. V. (2005), "Improving the management of financial resources in order to increase the effectiveness of economic entities", Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraïni, vol. 7 (50), pp. 44—48.
7. Orlykovsky, M., Grishkovets, V., Zelinskyy, R. and Morduk, V. (2020), "Enterprise profit management as a condition for its effective functioning", Agrosvit, vol. 1, pp. 96—102.
8. Saghajdak-Nikitjuk, R.V. and Ghoncharov, A.B. (2015), Upravlinnja ghospodarskoju dijalnistju pidpryjemstva [Management of economic activity of the enterprise], Zebra, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2021 р.

Для нотаток

[illegible]

Для нотаток

[illegible]